

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки

ПРОЄКТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК
ІНСТРУМЕНТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кваліфікаційна робота студента
Групи ТУРМ-24
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 242 Туризм і рекреація
Зубкова Микити Максимовича
Керівник: д.е.н., доцент Романюк І.А.

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Зубков Микита Максимович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ.....	9
1.1. Сутність, еволюція та наукові підходи до розвитку сільського зеленого туризму.....	9
1.2. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму для розвитку територій.....	21
1.3. Нормативно-правове, інституційне та організаційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в Україні	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	34
2.1. Оцінка природного, рекреаційного та культурно-історичного потенціалу сільських територій Харківщини.....	34
2.2. Соціально-економічна характеристика сільських громад Харківської області та вплив воєнних подій на їх розвиток...	41
2.3. Дослідження попиту на агротуристичні продукти та аналіз туристичних уподобань.....	49
РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	60
3.1. Концепція розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області та стратегічні пріоритети.....	60
3.2. Розробка агротуристичного продукту та інфраструктурної моделі (маршрути, локації, послуги).....	65
3.3. Економічне обґрунтування, маркетингова стратегія та прогноз соціально-економічних ефектів проєкту.....	69

ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Розвиток сільського зеленого туризму в умовах післявоєнної відбудови України набуває особливої актуальності, оскільки є одним із найефективніших механізмів економічного пожвавлення, диверсифікації зайнятості та соціальної стабілізації сільських територій. Харківська область, яка однією з перших зазнала масштабних руйнувань унаслідок воєнних подій 2022-2024 рр., зіткнулася зі скороченням робочих місць, зниженням інвестиційної активності, демографічним відтоком і суттєвим пошкодженням інфраструктури. В цих умовах агротуризм розглядається не лише як рекреаційна діяльність, а як стратегічний інструмент відновлення, що здатний забезпечити формування нових джерел доходів, підтримку фермерських господарств, збереження культурної ідентичності й розвиток внутрішнього туризму.

Актуальність теми визначається потребою в нових, стійких і соціально орієнтованих моделях розвитку сільських територій Харківщини, які поєднували б економічну доцільність, соціальну інклюзивність та екологічну збалансованість. Зростання попиту на локальні продукти, автентичні практики, фермерські послуги, екологічний відпочинок і короткі подорожі всередині країни створює сприятливі можливості для розвитку агротуристичних ініціатив у регіоні. Водночас громади демонструють зацікавлення у створенні агросадиб, фермерських маршрутів, гастротурів і ремісничих кластерів, що відкриває простір для розширення локального підприємництва та посилення соціальної взаємодії.

Ступінь наукової розробки проблеми свідчить про наявність значної кількості досліджень, присвячених туризму, регіональному розвитку та сталому сільському господарству. Однак питання розвитку агротуризму саме в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій, зокрема на прикладі Харківської області, залишаються недостатньо опрацьованими. Сучасні виклики – безпекові

ризики, демографічні зрушення, потреба у відбудові критичної та туристичної інфраструктури – вимагають нових підходів до формування регіональних стратегій та агротуристичних продуктів.

Мета дослідження – розробити комплексний проєкт розвитку сільського зеленого туризму Харківської області як чинника соціально-економічного зростання та відновлення сільських громад.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати природний, культурний та агропромисловий потенціал Харківської області для розвитку агротуризму;
- оцінити соціально-економічний стан сільських громад та визначити ключові наслідки воєнних подій для їхнього розвитку;
- здійснити аналіз попиту та туристичних уподобань на основі анкетного опитування;
- сформувати концепцію та стратегічні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму;
- розробити модель агротуристичного продукту, маршрути й кластерні рішення;
- обґрунтувати економічні, соціальні та маркетингові механізми реалізації проєкту;
- визначити прогноз соціально-економічних ефектів упровадження агротуристичної стратегії.

Об'єктом дослідження є сільський зелений туризм як соціально-економічний феномен і ресурс розвитку територій..

Предметом дослідження є концептуальні, організаційні, економічні та маркетингові засади розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області в умовах післявоєнної трансформації.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних *методів*, аналіз і синтез, системний підхід, порівняння, методи анкетного опитування, SWOT-аналіз, картографування ресурсів, соціально-економічне моделювання, елементи стратегічного та

проектного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у розробленні комплексної моделі розвитку сільського зеленого туризму Харківської області в умовах післявоєнної трансформації, яка інтегрує результати ресурсного аналізу, анкетного дослідження туристичних уподобань та оцінки соціально-економічного стану громад. У роботі сформовано авторську концепцію становлення агротуристичних кластерів, визначено пріоритетні території розвитку, запропоновано систему управління агротуристичною діяльністю та обґрунтовано економічні й маркетингові механізми впровадження проєкту як інструменту відновлення та зростання сільських громад Харківщини.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами місцевого самоврядування, фермерськими господарствами, власниками агросадиб, туристичними агенціями та громадськими ініціативами для створення агротуристичних кластерів, розробки програм післявоєнного відновлення, маркетингових кампаній, залучення інвестицій та формування туристичного бренду територій.

Результати дослідження були презентовані на наукових конференціях з питань туризму, регіонального розвитку; частина теоретичних положень і практичних рекомендацій опублікована у фаховій статті.

1. Зубков М.М. Трансформація туристичних послуг в умовах глобалізаційних процесів. *Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти*, 16-17 квітня 2025 р. Одеса: Одеський національний технологічний університет, 2025. С. 151-153.

2. Зубков М. Туризм як драйвер економічного розвитку регіонів. *Сучасні економічні перспективи в умовах формування суспільства сталого розвитку: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів*, 22 травня 2025 р., Переяслав

3. Романюк І.А., Зубков М.М. Державне фінансування туристичних проєктів у кризових умовах. *Стратегічні пріоритети розвитку соціально-*

економічних систем у контексті сучасного наукового виміру: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, 23 жовтня 2025 р). Полтава: Видавництво ПП «Астроя». 2025. С. 232-236.

4. Романюк І.А., Зубков М.М. Механізми реалізації проєктів сільського зеленого туризму як інструмента соціально-економічного зростання регіону. *Агросвіт*. 2025. № 20. С. 94-102.

5. Зубков М.М. Розвиток туристичної інфраструктури сільських територій як інструмент підвищення економічної стійкості регіону. *Трансформаційні процеси соціально-економічної системи в умовах сучасних викликів: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів*, 27 листопада 2025 р., Переяслав

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, у т.ч. 74 сторінки – основного тексту, що включає 10 рисунків, 25 таблиць. Список використаних джерел налічує 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, еволюція та наукові підходи до розвитку сільського зеленого туризму

Сільський зелений туризм у сучасних умовах розглядається як багатогранне соціально-економічне явище, що поєднує природно-ресурсний потенціал територій, етнокультурну спадщину, традиційні форми господарювання та інноваційні практики сталого розвитку. Він формується на межі таких наукових сфер, як економіка, соціологія, культурологія, екологія та регіональний менеджмент, що підкреслює його міждисциплінарний характер. Зміст понять «сільський туризм», «зелений туризм» і «агротуризм» протягом років зазнавав трансформацій, відображаючи зміни суспільних потреб, вплив урбанізаційних процесів, кризові явища в аграрному секторі та зростання інтересу до відповідального та екологічного відпочинку.

У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях простежується відмінність у трактуванні базових понять. Сільський туризм визначають як форму відпочинку в сільському середовищі, що забезпечує відновлення фізичних і психічних сил людини, знайомство з побутовою культурою, традиційними промислами й локальними гастрономічними практиками. Науковці М. Рутинський і Ю. Зінько акцентують, що цей вид туризму є соціокультурним продуктом місцевої громади, який формує особливий тип комунікації між туристом і сільським ландшафтом [29]. Зелений туризм орієнтується на екоорієнтований спосіб подорожування, відповідальне споживання ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Праці В. Петранівського, EuroGites та UNWTO визначають «green tourism» як ключовий компонент стратегії сталого місцевого розвитку. Агротуризм у свою чергу розглядається

Л. Молдаван і В. Кравцівим як форма діяльності, тісно пов'язана з фермерським господарством і спрямована на залучення туристів до сільськогосподарських процесів, демонстрації технологій і дегустації продуктів. Об'єднання цих підходів відображено в категорії «сільський зелений туризм», яка закріплена в проєкті Закону України «Про сільський зелений туризм» і передбачає комплексний підхід до організації рекреаційних послуг у сільській місцевості з акцентом на сталому використанні природних і культурних ресурсів [63].

Щоб систематизувати різні підходи дослідників і відмінності у змісті ключових понять, доцільно навести табл. 1.1, яка відображає концептуальні відмінності між категоріями, що активно використовуються в науковій літературі.

Таблиця 1.1

Основні підходи до трактування понять, пов'язаних із сільським зеленим туризмом

Поняття	Ключова характеристика	Основні науковці
Сільський туризм	Рекреація в сільській місцевості, культурне пізнання, традиції, ремесла	Рутинський М., Зінько Ю., Кифяк В.
Зелений туризм	Екологічний відпочинок, мінімізація впливу, збереження природи	Петранівський В., UNWTO, EuroGites
Агротуризм	Туризм на базі фермерського господарства, участь у с/г роботах	Молдаван Л., Кравців В.
Сільський зелений туризм	Інтегрована модель: природа + культура + фермерство + екологічність	Борисевич О., Кудла Н., автори проєкту Закону України

Інтеграція цієї таблиці дозволяє комплексно і наочно продемонструвати, що сільський зелений туризм – це не просто поєднання рекреаційної та аграрної складових, а сучасна модель використання територіального потенціалу, яка враховує природні, соціальні та економічні особливості сільських громад.

Еволюція розвитку сільського туризму у світовому контексті пройшла

кілька етапів: від перших форм організованого відпочинку в сільській місцевості у 1950-1970-х роках до становлення фермерського туризму у 1980-х, інституціоналізації та стандартизації у 1990-х (із ключовою роллю EuroGites), цифровізації та розширення пропозицій у 2000-х, а також формування сталих, екоорієнтованих та цифрових туристичних практик у 2010-2024 рр. Праці зарубіжних учених – В. Lane, Cawley M., Gillmor D., Sharpley R. – підкреслюють, що розвиток сільського туризму залежить від гармонійної взаємодії ринку, громади та природного середовища, а успішність цього напряму значною мірою визначається здатністю територій зберегти унікальність культурного ландшафту [85].

Українські дослідники також здійснили вагомий внесок у формування теоретичних засад розвитку галузі. Зокрема, Кифяк В. та Галайко М. розглядають сільський зелений туризм як інструмент розвитку територіальних громад та активізації локального бізнесу. Молдаван Л. акцентує на значенні агротуризму для диверсифікації доходів домогосподарств та пом'якшення наслідків економічної нестабільності в аграрному секторі. Борисевич О. і Кудла Н. досліджують соціальний капітал, формування нових моделей зайнятості та розвиток сімейного підприємництва на базі туристичних послуг у сільській місцевості [31].

Сучасні наукові підходи підкреслюють, що сільський зелений туризм має значний потенціал для збереження культурної ідентичності, розвитку людського капіталу, екологізації територій, формування інноваційних сервісів та створення нових економічних можливостей у сільській місцевості. Це дає підстави стверджувати, що сільський зелений туризм є важливою складовою сталого розвитку, чинником економічної стабільності та стратегічним ресурсом післявоєнного відновлення України, особливо у регіонах, де природно-ресурсний потенціал поєднується з культурною спадщиною та підприємницькими ініціативами громад.

Еволюція розвитку сільського зеленого туризму у світі має багатовимірний характер і пов'язана з економічними, соціальними та

культурними трансформаціями, які відбувалися в різні історичні періоди. Наукові дослідження доводять, що цей процес не був лінійним – він мав хвилеподібний характер, реагував на зовнішні виклики, зміну стилю життя суспільства, а також на трансформації в аграрному секторі [15]. Поступове поглиблення інтересу містян до екологічного та культурно насиченого відпочинку сприяло тому, що сільські території стали не лише місцем господарської діяльності, а й важливим простором рекреації, збереження традицій та формування альтернативних форм зайнятості населення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Історичні етапи розвитку сільського туризму у світі

Період	Характеристика	Наукові джерела
1950-1970-ті	Початок організованих форм відпочинку в селі в Європі; туристи шукають тишу, природу та доступний відпочинок	Lane B., Higham J.
1980-ті	Стрімке зростання агротуризму як реакція на аграрну кризу; фермерські господарства стають суб'єктами туристичних послуг	OECD Rural Tourism Review (1986)
1990-ті	Інституціоналізація руху; створення EuroGites; розробка стандартів та рекомендацій	European Federation for Rural Tourism
2000-2010	Цифровізація туристичного ринку, поява онлайн-платформ бронювання; формування гастротуризму	Cawley M., Gillmor D.
2010-2024	Орієнтація на сталий розвиток, зростання еко- та етнотуризму; посилення ролі територіальних громад	UNWTO; WTO Reports

Світовий розвиток сільського туризму сьогодні характеризується переходом від суто рекреаційної функції до комплексного інструмента соціально-економічного розвитку територій. У новітніх дослідженнях B. Lane, Sharpley R. та Higham J. наголошується, що з 2010-х років сільський туризм перестав бути «альтернативною» формою відпочинку – він став частиною глобальної концепції сталого розвитку, спрямованої на збереження ландшафтів, відповідальне використання ресурсів і розвиток людського капіталу на місцях. Особливе значення отримує етнографічний та гастрономічний туризм, які

відбивають зростання попиту на локальні, автентичні та неповторні культурні практики.

У контексті соціально-економічного розвитку, сільський туризм дедалі частіше розглядається як стратегічний напрямок, що здатний створювати додаткові джерела доходів для фермерських господарств, запобігати депопуляції села та стимулювати розвиток малого підприємництва. Аналітичні звіти Європейської комісії з питань сільського розвитку свідчать, що в країнах ЄС агротуризм став важливою формою диверсифікації діяльності дрібних фермерів і сприяв формуванню нових ланцюжків доданої вартості, зокрема в сегментах гастротуризму, виробництва органічних продуктів і локальних ремесел.

Розвиток сільського туризму в Україні має власну специфіку, яка пов'язана з соціально-економічними умовами, аграрною структурою, регіональною диференціацією та культурною ідентичністю країни [58]. Перші організаційні ініціативи з'являються у 1990-х роках, переважно в Карпатському регіоні, де приватні садиби почали приймати туристів, спираючись на природний та етнокультурний потенціал (Васильців Н., Кифяк В.). У 2000-х роках відбувається активізація регіональних програм з розвитку сільського туризму, громади починають розглядати його як інструмент покращення зайнятості, стимулювання підприємництва та промоції регіонів (Галайко М., Мацола В.). Період 2006–2014 рр. ознаменувався формуванням профільних громадських організацій, асоціацій та туристичних кластерів, що дозволило структурувати ринок, впроваджувати стандарти та забезпечувати навчання власників садиб (Кравців В., Монастирський Г.).

У 2015-2021 рр. зростає популярність внутрішнього туризму, активізуються духовні, етнографічні та гастрономічні маршрути, що стимулює розвиток сільського зеленого туризму не лише в традиційних туристичних регіонах, а й у центральних і східних областях (Рутинський М., Зінько Ю.). Значного розширення зазнала і цифрова присутність сільських господарств: з'являються онлайн-каталоги садиб, розвиваються соціальні мережі як

інструмент просування локальних туристичних продуктів, що відповідає загальноєвропейським тенденціям діджиталізації.

Найновіший етап розвитку – 2022–2024 роки – характеризується трансформацією ринку під впливом війни. З одного боку, відбулося різке падіння міжнародного туризму, але з іншого – зросла потреба внутрішньо переміщених осіб та місцевих мешканців у безпечних, відокремлених природних локаціях. Сільські території стали осередками адаптивних форм відпочинку, реабілітації та волонтерських ініціатив. Дослідники Поворозник С. та Ільницька Г. одностайно наголошують на тому, що саме сільський туризм у цей період забезпечив збереження підприємницької активності частини громад та створив передумови для післявоєнного економічного відновлення.

Наукові висновки провідних дослідників підтверджують, що сільський зелений туризм:

- сприяє збереженню культурних ландшафтів і фольклорної спадщини (Рутинський М.);
- виступає важливим механізмом диверсифікації доходів дрібних господарств і сімейного бізнесу, зменшуючи їх економічну вразливість (Молдаван Л.);
- формує позитивні соціальні ефекти, зміцнює горизонтальні зв'язки у громадах та активізує локальні ініціативи (Борисевич О.);
- є вагомим стратегічним ресурсом для післявоєнного розвитку та регіонального відновлення (Кифяк В., Ільницька Г.).

Таким чином, розвиток сільського туризму як у світі, так і в Україні проходив через низку етапів, кожен з яких відіграв критичну роль у формуванні сучасної концепції сільського зеленого туризму – комплексного, екологічно відповідального та соціально зорієнтованого напрямку, який сьогодні розглядається як ключовий чинник сталого розвитку територій.

Аналіз наукових праць, присвячених сільському зеленому туризму, свідчить про поступове формування цілісної теоретико-методологічної бази, в якій дослідники акцентують увагу на міждисциплінарності цього явища та його

ключовій ролі в розвитку сільських територій. Українські й зарубіжні автори розглядають сільський туризм як багатоаспектну систему, що включає економічні, соціальні, культурні та екологічні складові, а також як вагомий інструмент сталого зростання територіальних громад. У вітчизняній науковій традиції значну увагу приділено соціокультурній природі сільського туризму, зокрема його ролі у збереженні локальних традицій, побуту, ремесел та формуванні позитивного іміджу сільських територій. У працях М. Рутинського та Ю. Зінька сільський туризм постає не лише як економічна діяльність, а передусім як культурний феномен, що базується на автентичності місцевих громад, їх історичній пам'яті та унікальних природно-ландшафтних умовах. Автори підкреслюють, що саме соціокультурна складова дозволяє Україні конкурентно вирізнятися на туристичному ринку, адже наявність етнографічного різноманіття та самобутніх звичаїв формує неповторний туристичний продукт.

Важливий внесок у дослідження сільського туризму зробив В. Кифяк, який аналізує туристичний потенціал територій та обґрунтовує необхідність інтеграції зеленого туризму у стратегії розвитку громад. Він акцентує увагу на тому, що розвиток сільського туризму можливий лише за умови активної участі громад, які мають стати не просто територією здійснення туристичної діяльності, а її суб'єктами [16]. Науковець наголошує, що сільський зелений туризм є складовою регіональної політики та важливим механізмом зміцнення економічної стійкості.

Л. Молдаван, досліджуючи агротуризм у контексті диверсифікації аграрного виробництва, зазначає, що відкриття фермерських господарств для туристів дозволяє мінімізувати ризики сезонності, збільшувати додану вартість продукції та розширювати сфери зайнятості в селі. Агротуризм у її працях трактується як форма підприємницької активності, здатна забезпечувати довгострокову стійкість малих господарств.

І. Смирнов та О. Борисевич зосереджують увагу на ролі сільського туризму у формуванні людського капіталу, освітніх можливостей і загального

соціального розвитку громад. На їх думку, туристична діяльність у сільській місцевості сприяє зростанню соціальної згуртованості, активності та підприємливості місцевого населення.

Окрему групу дослідників складають Галайко М. та Вахович І., які розглядають агротуризм як інструмент регіональної політики та підкреслюють його значення для просторового розвитку територій, поліпшення інфраструктури та підтримки місцевої економіки. Усі ці підходи систематизовано в табл. 1.3, що наочно демонструє ключові напрями дослідження українських авторів у галузі сільського зеленого туризму.

Таблиця 1.3

Наукові підходи до тлумачення сутності сільського зеленого туризму

Підхід	Зміст	Представники	Застосування
Екологічний	Охорона природи, мінімізація шкоди, екологічна свідомість туристів	Lane B., UNWTO	Екомаршрути, зелені садиби, природні парки
Рекреаційний	Відпочинок, оздоровлення, контакт людини з природою	Higham J.	Сільські зони релаксації, екостежки
Соціокультурний	Збереження традицій, ремесел, побутових практик та етнічної ідентичності	Рутинський М.	Фестивалі, етнооселі, майстер-класи
Економічний	Диверсифікація доходів, створення робочих місць, розвиток малого бізнесу	Молдаван Л., OECD	Фермерські садиби, локальні виробництва
Територіальний	Залучення громад, інтеграція у стратегії розвитку територій	Кифяк В., Cawley M.	Туристичні кластери, стратегії громад
Інноваційно-цифровий	Застосування онлайн-платформ, мобільних додатків і VR-технологій	Дослідження 2020-2024	Онлайн-бронювання, VR-тури, цифрові маршрути

Зарубіжні дослідники також мають значний науковий доробок у дослідженні сільського туризму. В. Lane, один із засновників концепції

«sustainable rural tourism», визначає туристичний досвід як результат взаємодії людини з природою, культурою та місцевою громадою [46]. Він наголошує, що основою успішного сільського туризму є баланс між рекреаційними потребами туристів та збереженням екологічної рівноваги. Модель Cawley M. та Gillmor D., що описує взаємодію «ринок → громада → територія», демонструє, що розвиток сільського туризму є системним процесом і залежить від взаємної зацікавленості всіх суб'єктів. Sharpley R. підкреслює роль сільського туризму у збереженні автентичності сільських територій, включно з місцевим культурним ландшафтом та матеріальною й нематеріальною спадщиною. Дослідження OECD акцентують на економічній складовій, зазначаючи, що саме сільський туризм у багатьох державах ЄС став драйвером зайнятості, розвитку малого бізнесу та підвищення конкурентоспроможності сільських регіонів.

Узагальнюючи внесок українських і зарубіжних дослідників, можна стверджувати, що сучасний науковий дискурс щодо сільського зеленого туризму формується на перетині кількох ключових парадигм: сталого розвитку, культурної ідентичності, економічної диверсифікації, інклюзивності та інноваційності. Така багатовимірність підходів дозволяє розглядати сільський зелений туризм як універсальний інструмент розвитку територій, що поєднує економічні інтереси громад, потреби туристів та вимоги екологічної безпеки. Він є об'єктом активних досліджень, що підтверджує його стратегічне значення в умовах децентралізації, глобалізації та переходу до моделі стійкого регіонального розвитку.

Сучасні концепції розвитку сільського зеленого туризму формуються під впливом глобальних трансформацій, тенденцій сталого розвитку, цифровізації та зміни споживчих мотивацій. Сільські території перестають розглядатися лише як простір традиційного агровиробництва і дедалі частіше виступають майданчиком для формування нових моделей рекреації, підприємництва, культурного збагачення та місцевого розвитку [7]. Наукові підходи до розвитку сільського зеленого туризму включають низку концепцій, що пояснюють механізми функціонування цієї сфери та її потенціал для соціально-

економічного зростання громад (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Сучасні концепції розвитку сільського зеленого туризму

Однією з ключових є концепція сталого розвитку (Sustainable Rural Tourism), яка ґрунтується на трьох базових принципах – екологічності, економічній стійкості та соціальній відповідальності. Ця концепція передбачає раціональне використання природних ресурсів, збереження ландшафтів та мінімізацію негативного впливу туристичної діяльності. Вона забезпечує довгострокову здатність території приймати туристів без деградації природного середовища. Економічна стійкість полягає у диверсифікації доходів, підтримці місцевого підприємництва та створенні робочих місць, а соціальна відповідальність – у залученні громади до прийняття рішень, збереженні

культурної спадщини та підвищенні якості життя населення. UNWTO і Європейська комісія вважають цей підхід основою сучасної політики сільського розвитку, оскільки він дозволяє поєднати економічну вигоду з охороною природи та культурних традицій.

Важливе місце в науковій літературі займає модель «трьох стовпів» Cawley M. та Gillmor D. (community-market-territory), яка розкриває необхідність збалансованої взаємодії громади, ринку та природного середовища [83]. Згідно з цією моделлю, успішний розвиток сільського туризму можливий лише за умов, коли:

- громада є активним учасником процесу, отримує прямі вигоди та зберігає контроль над ресурсами;
- ринок формує реальний попит на туристичні продукти та забезпечує їхню конкурентоспроможність;
- територія пропонує унікальні природні й культурні ресурси та використовує їх стійким способом.

У такій моделі сільський туризм не нав'язується зовні, а розвивається органічно, виходячи з інтересів місцевих мешканців та з урахуванням особливостей регіонального потенціалу.

Значної уваги заслуговує соціально-економічна концепція відродження сільських територій, яка розглядає агротуризм як один із найбільш ефективних інструментів активізації економічного життя в селі. У рамках цього підходу туризм виступає не лише джерелом доходів, а й каталізатором розвитку людського капіталу, що проявляється у підвищенні рівня зайнятості, появи сімейних бізнесів, розвитку креативних інтеракцій, відродженні ремесел та зміцненні соціальної згуртованості громади. Ця концепція має особливе значення для України, де проблема депопуляції села, низької зайнятості та недостатньої інфраструктури може бути частково компенсована саме через розширення туристичних ініціатив.

Вагому роль у сучасному розумінні туризму відіграє концепція ресурсної унікальності (place-based approach), що акцентує увагу на неповторності

території як основному джерелі конкурентних переваг. У межах цього підходу село розглядається не як універсальний туристичний продукт, а як простір, унікальність якого визначається його ландшафтами, гастрономічними традиціями, історико-культурним потенціалом, природними та духовними ресурсами. Дослідження OECD та European Landscape Convention показують, що саме ресурсна унікальність стає основою для створення ексклюзивних туристичних продуктів, які здатні приваблювати споживачів, орієнтованих на автентичність і досвідову цінність.

Однією з найактуальніших концепцій останніх років є інноваційно-цифрова концепція розвитку сільського зеленого туризму, яка відображає глобальні процеси діджиталізації [25]. Цифрові платформи – Booking, Airbnb, Google Travel, AgroMap – спрощують доступ туристів до бронювання, а власникам садиб дозволяють просувати свої послуги без посередників. Поширення VR-технологій і 360°-турів формує новий тип попереднього знайомства з локаціями, що особливо важливо для сільських територій, які потребують додаткової промоції. Мобільні додатки, онлайн-карти, цифрові путівники, соціальні мережі та системи управління туристичними потоками сприяють підвищенню впізнаваності територій, формуванню бренду села та залученню молодшої аудиторії. Дослідження 2020-2024 рр. доводять, що діджиталізація є ключовою передумовою розвитку туризму в умовах обмежених бюджетів та високої конкуренції.

Отже, сучасний сільський зелений туризм розвивається на стику сталості, інноваційності, соціальної відповідальності та культурної автентичності. Сільські території стають простором експерименту й модернізації, де поєднуються традиційні форми господарювання з новітніми технологіями та глобальними трендами. Врахування цих концептуальних підходів є необхідною умовою формування ефективної моделі розвитку галузі в Україні, оскільки вони дають можливість поєднати економічні вигоди з довгостроковою стійкістю, соціальною інтегрованістю та екологічною відповідальністю.

1.2. Соціально-економічне значення сільського зеленого туризму для розвитку територій

Сільський зелений туризм у сучасних умовах виступає одним із ключових драйверів місцевого розвитку, адже він поєднує економічні, соціальні, культурні, демографічні та просторові ефекти, які безпосередньо впливають на життєздатність і стійкість сільських територій. Цей вид діяльності сприяє активізації локальних економік, підвищує рівень добробуту населення, стимулює розвиток малого підприємництва, забезпечує збереження етнокультурної спадщини та створює передумови для довгострокового соціально-економічного зростання [36]. В умовах повоєнної трансформації та функціонування нової моделі децентралізованого управління саме сільський зелений туризм розглядається як структуроутворюючий ресурс розвитку громад, здатний підвищити їх конкурентоспроможність, фінансову самодостатність та інвестиційну привабливість.

Сучасні дослідження (MDPI, 2023; Redalyc, 2024; OECD Rural Studies) підтверджують, що зелений туризм є ефективним механізмом розширення зайнятості у сільській місцевості. Його перевагою є те, що зайнятість створюється не лише в межах туристичних садиб, а й у широкому спектрі суміжних галузей – логістичних послугах, транспортних перевезеннях, сфері торгівлі, харчуванні, виробництві крафтової продукції, культурно-дозвіллевих послугах, ІТ-сервісах та ремісництві. Така міжгалузева взаємодія забезпечує мультиплікативний ефект: кожне робоче місце в агросадибі генерує у суміжних секторах від двох до п'яти додаткових робочих місць. Особливо важливо, що зелений туризм створює можливості зайнятості для соціально вразливих груп – жінок, молоді, людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб – які часто мають обмежені шанси на працевлаштування в традиційних секторах економіки.

Зростання доходів місцевого населення є одним із найбільш відчутних

економічних ефектів. Міжнародні аналітичні звіти свідчать, що домогосподарства, які інтегрували туризм у свою господарську діяльність, фіксують підвищення доходів у середньому на 20-40%. При цьому особливістю зеленого туризму є локалізація грошових потоків: від 70 до 85% доходів залишаються у межах громади й використовуються для розвитку інфраструктури, модернізації житла, покращення соціальних послуг та створення нових сервісів. Дослідження Redalyc (2024) підкреслює, що регулярний дохід від туристичної діяльності дозволяє фермерам зменшувати залежність від сезонних коливань агровиробництва, компенсувати ризики врожайності, розширювати інвестиційні можливості та забезпечувати стабільність господарства.

Сільський зелений туризм також сприяє підвищенню фінансової грамотності та підприємницької активності населення [52]. Власники садиб освоюють маркетингові інструменти, цифрові платформи, нові форми комунікації з клієнтами, що сприяє розвитку малого та мікробізнесу. Це підвищує рівень самозайнятості, створює умови для розширення сімейних підприємств і сприяє формуванню культури підприємництва в селах.

Тенденції останніх років демонструють, що зелений туризм перетворюється на важливий інвестиційний інструмент розвитку громад. У регіонах, де організовано туристичні маршрути, екомаршрути, кластерні ініціативи або агротуристичні локації, зростає попит на ремонти доріг, розвиток комунікацій, встановлення туристичної навігації та облаштування громадських просторів. Іншими словами, туризм стимулює інфраструктурну модернізацію, яка покращує якість життя не лише туристів, а передусім місцевих мешканців.

З огляду на повоєнні виклики важливою є роль зеленого туризму у відновленні територій. В умовах руйнування промислових підприємств, втрати робочих місць, зміни транспортних логістик, а також переміщення населення саме сільські території стають осередками соціальної стабілізації. Туристичні локації часто використовуються як простори тимчасового проживання, волонтерські центри, місця проведення реабілітаційних програм для військових

і цивільних. Туризм таким чином набуває не лише економічної, а й соціотерапевтичної функції, яка зміцнює громади та сприяє їхньому психологічному відновленню.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що сільський зелений туризм формує комплексний соціально-економічний результат, який виходить далеко за межі рекреаційної діяльності. Він трансформує структуру локальної економіки, зміцнює соціальну згуртованість, підтримує демографічну стабільність, сприяє відродженню культурної ідентичності та посилює інституційну спроможність громад [34]. З огляду на це доцільно систематизувати ключові економічні механізми впливу зеленого туризму у табл. 1.4, що дозволить унаочнити основні напрями його дії та підкреслити важливість для розвитку українських територій.

Таблиця 1.4

Економічні ефекти розвитку сільського зеленого туризму

Основний ефект	Зміст	Джерела
Створення робочих місць	Нові робочі місця в садибах, харчуванні, транспорті, ремеслах	Redalyc (2024), OECD
Диверсифікація доходів	Додатковий дохід фермерів, сезонна компенсація агровиробництва	MDPI (2023)
Зростання локальних бюджетів	Податки, туристичні збори, розвиток малого бізнесу	Environmental Science UA (2024)
Мультиплікативний ефект	Формування додаткових робочих місць у суміжних секторах	OECD Rural Impact Review

Однак економічні ефекти – лише один з аспектів значення сільського зеленого туризму. Не менш важливими є соціальні трансформації, які він активізує на рівні громади. Наукові праці (Смирнов, Борисевич; UNWTO, 2023) доводять, що розвиток сільського туризму стимулює формування нової якості соціального капіталу, підвищує рівень локальної взаємодії та сприяє розширенню практик самоорганізації населення. Туристична діяльність створює потребу у співпраці між жителями, сприяє виникненню кооперативів, громадських ініціатив, спільнот ремісників та виробників локальних продуктів.

Це зміцнює горизонтальні зв'язки, формує культуру взаємодопомоги й підвищує соціальну відповідальність мешканців за стан розвитку території. Поступово громади, які залучені до сільського туризму, демонструють вищий рівень участі у прийнятті рішень, більшу прозорість управління та сильніший громадянський потенціал.

Завдяки розвитку туристичної активності в селах відроджуються та відновлюються ремесла, народні промисли, традиційні свята, фольклорні практики, обрядовість, гастрономічні традиції – тобто ті елементи нематеріальної культурної спадщини, які в багатьох регіонах України були під загрозою втрати через урбанізацію, міграцію та глобалізаційні процеси. Туризм створює попит на автентичні культурні продукти, що стимулює ремісників, майстрів, фольклорні колективи, локальних виробників продовольства та організаторів свят зберігати, реконструювати й популяризувати свої традиції. Таким чином, зелений туризм виконує роль «культурного каталізатора», підтримуючи збереження локальної ідентичності та культурної самобутності.

У культурному вимірі зелений туризм стає механізмом популяризації етнокультурного різноманіття України, яка характеризується значною диференціацією традицій за регіонами – Карпатами, Поліссям, Слобожанщиною, Поділлям, Півднем. Для туристів такі території стають простором пізнання фольклору, кухні, символіки, духовних практик, традиційних промислів і побутової культури. Водночас туристи «вивозять» отримані знання і досвіди за межі громади, сприяючи формуванню позитивного іміджу території та зміцненню міжрегіональних культурних зв'язків [72]. Це має особливе значення для Харківської області, де розвиток сільського зеленого туризму створює можливість відродження елементів слобожанської культури, традиційних свят, гастрономії й ремесел, які мають високий туристичний та брендовий потенціал.

Не менш важливим є інфраструктурний ефект, який генерує розвиток зеленого туризму. Туристичні проєкти стають стимулом для оновлення доріг, модернізації комунікацій, розбудови логістики, впровадження цифрових

сервісів, покращення доступу до Інтернету, облаштування екостежок, громадських просторів і зон відпочинку. Зростання туристичних потоків підвищує потребу у якісних сервісах, що мотивує громади інвестувати у модернізацію об'єктів інфраструктури. В окремих випадках туризм виступає каталізатором покращення екологічної ситуації – громади починають приділяти увагу поводженню з відходами, збереженню водойм, лісів, луків, створенню рекреаційних зон. Це свідчить, що зелений туризм діє як системний чинник просторового розвитку сільських територій.

Важливо відзначити, що соціально-економічний вплив зеленого туризму суттєво посилюється в умовах війни. Після початку повномасштабного вторгнення сільські території стали простором евакуації, тимчасового притулку та релокації малого бізнесу [3]. Багато туристичних садиб переорієнтувалися на розміщення внутрішньо переміщених осіб, забезпечували гуманітарну підтримку, волонтерську діяльність та соціальний захист. У низці регіонів України, включно з Харківською областю, агросадиби стали базами для проведення психологічної реабілітації, відновлювальних програм, арт-терапії та заходів зі зміцнення ментального здоров'я цивільних і військових. Туризм набув не лише економічного, а й соціотерапевтичного характеру, створюючи безпечні простори для адаптації, інтеграції та відновлення.

Внутрішній туризм – особливо у форматі сільського та екотуризму – став одним із небагатьох секторів, який зберіг стабільність в умовах обмеженої мобільності. Більше того, у низці регіонів він продемонстрував зростання завдяки підвищеному попиту на тихі, віддалені, екологічно чисті та безпечні локації. Це створило унікальну можливість для громад переорієнтувати свої стратегії розвитку, зосередившись на формуванні туристичних кластерів, створенні нових маршрутів, розвитку локальних продуктів і сервісів.

У перспективі післявоєнної відбудови зелений туризм може відіграти ключову роль у відновленні економіки деокупованих і постраждалих територій. Він здатний забезпечити швидке створення робочих місць, активізувати локальне підприємництво, підтримати ветеранів і внутрішньо переміщених осіб

через професійне навчання та включення в туристичні ініціативи. Важливим є і психологічний аспект: сільські території з їх природним середовищем, тишею, екологічністю та автентичністю створюють умови для ментального відновлення та посттравматичної реабілітації населення. Таким чином, зелений туризм набуває стратегічного значення в контексті побудови стійких громад і відновлення соціальної стабільності України.

Потреба у систематизації соціальних, культурних та післявоєнних ефектів зумовлює звернення до табл. 1.5, що дозволяє чітко окреслити різновекторний вплив зеленого туризму на розвиток територій та підкреслити його багатогранну роль у формуванні соціально-економічної стійкості громад.

Таблиця 1.5

Соціальні та культурні ефекти розвитку сільського зеленого туризму

Ефект	Сутність	Доказова база
Соціальна згуртованість	Підвищення рівня співпраці, створення кооперативів, спільні проєкти	Смирнов, Борисевич
Культурне відродження	Збереження ремесел, традицій, обрядів, народної гастрономії	UNWTO Cultural Insights
Демографічна стабілізація	Зменшення трудової міграції, повернення молоді	OECD, MDPI
Психосоціальна підтримка	Реабілітація, волонтерство, безпечні простори	MDPI (2023–2024)

Отже, соціально-економічне значення сільського зеленого туризму значно виходить за межі традиційної рекреаційної функції. Він формує нову комплексну модель місцевого розвитку, у якій економічна вигода поєднується з культурною ідентичністю, соціальною згуртованістю, екологічною відповідальністю та здатністю громад адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів [10]. Завдяки своїй багатофункціональності зелений туризм стає каталізатором зміцнення людського капіталу, оскільки сприяє розширенню підприємницьких компетенцій населення, формуванню практик соціальної кооперації, підвищенню рівня цифрової грамотності та залученню молоді до місцевих ініціатив. Крім того, розвиток туризму створює мотивацію для

збереження локальних традицій, ремесел і культурної спадщини, що підсилює самобутність територій і дозволяє громадам формувати позитивний імідж як туристичних дестинацій.

Важливою складовою впливу сільського зеленого туризму є його здатність забезпечувати екологічний баланс і сприяти раціональному природокористуванню. Туристичні практики, засновані на принципах сталості, актуалізують потребу у збереженні природних ландшафтів, чистоти довкілля, розвитку екомаршрутів, біорізноманіття та екопросвітницьких програм. Таким чином, туризм у сільській місцевості не лише використовує наявні природні ресурси, а й стимулює громади до їх відновлення та охорони.

Окремої уваги заслуговує роль сільського туризму у підвищенні соціальної стійкості громад [18]. У періоди криз – економічних, екологічних чи воєнних – саме малі туристичні ініціативи демонструють високу гнучкість, здатність швидко адаптуватися, забезпечувати зайнятість та підтримувати функціонування місцевої економіки. Туристичні садиби, крафтові виробництва й локальні культурні центри нерідко стають осередками волонтерства, психологічної підтримки, соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та платформами для відновлення соціального життя. У цьому контексті зелений туризм перетворюється на важливий інструмент зміцнення соціальної стабільності та відновлення нормальності у громадах, які переживають складні трансформаційні процеси.

Таким чином, сільський зелений туризм постає як стратегічний ресурс довгострокового розвитку територій, здатний одночасно генерувати економічні вигоди, підтримувати соціальну гармонію, відроджувати культуру, підсилювати екологічну відповідальність і формувати стійкість громад. Його мультимісний вплив підтверджує необхідність подальшої інтеграції зеленого туризму у стратегічні програми місцевого розвитку, регіональну політику та післявоєнні плани відбудови України.

1.3. Нормативно-правове, інституційне та організаційне забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в Україні

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні значною мірою залежить від наявності чіткої нормативно-правової бази, ефективних інституційних механізмів та організаційної підтримки на національному й регіональному рівнях. Попри те, що агротуризм є стрімко зростаючим сектором, система його регулювання досі перебуває на етапі формування. Законодавчі норми залишаються фрагментарними, відсутній спеціальний закон, а інституційна відповідальність розподілена між кількома органами, що ускладнює координацію та створює правову невизначеність. Водночас останні роки (2020-2024) демонструють активізацію законодавчої діяльності, появу стратегічних документів і підвищення інтересу з боку міжнародних організацій до підтримки агротуристичного потенціалу України.

Система нормативно-правового, інституційного та організаційного забезпечення розвитку сільського зеленого туризму в Україні є багаторівневою, комплексною та динамічною. Вона охоплює діяльність державних органів, які формують стратегічні напрями політики; регіональних структур, що адаптують ці пріоритети відповідно до специфіки областей; місцевих громад, котрі реалізують практичні заходи розвитку туризму на територіях; громадських об'єднань, що забезпечують стандартизацію, навчання та підтримку власників садиб; а також міжнародних інституцій, які надають методичну, фінансову й технічну допомогу. Такий багатокомпонентний механізм створює узгоджену модель взаємодії, у межах якої поєднуються регуляторні функції держави, ініціативність громад, експертність асоціацій і ресурсна підтримка з боку міжнародних партнерів. Саме взаємодія цих елементів визначає ефективність реалізації туристичної політики, формує умови для сталого розвитку територій та забезпечує інтеграцію українського агротуризму у європейський простір. Узагальнена модель такої системи подана на рис. 1.2, що дає змогу наочно

відобразити структурні рівні управління, їх функціональні ролі та ключових суб'єктів, задіяних у регулюванні та підтримці туристичної сфери.

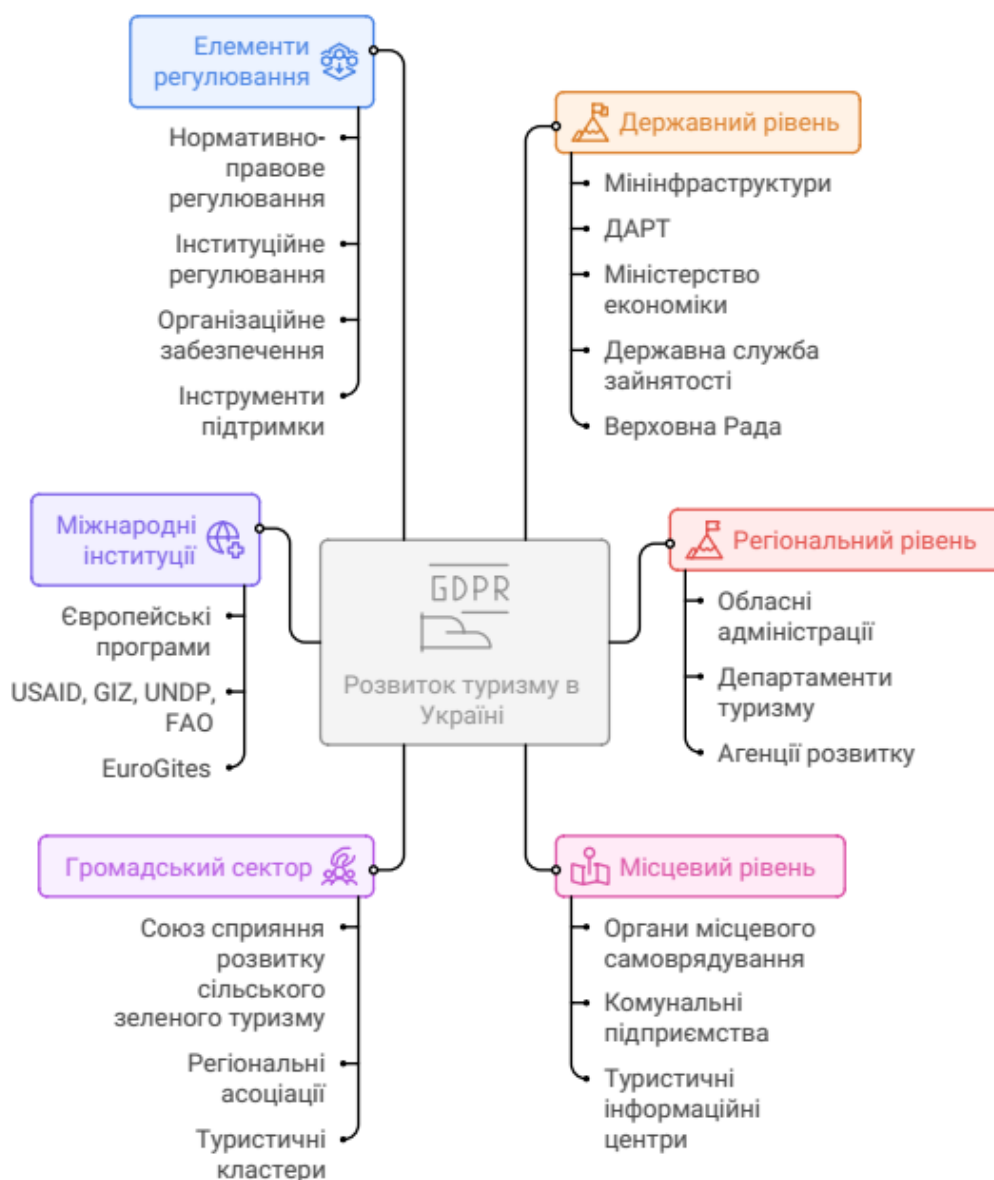

Рис. 1.2. Система регулювання та розвитку туризму в Україні

Як видно з рис. 1.2, державний, регіональний, місцевий та громадський рівні формують комплексну інституційну архітектуру, у межах якої реалізуються програми підтримки, стратегічне планування, стандартизація послуг, інвестиційне стимулювання та розвиток туристичної інфраструктури. Така модель забезпечує системність управління та створює підґрунтя для сталого розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Нормативно-правове забезпечення сільського зеленого туризму включає низку законів загального

характеру, які регламентують туристичну діяльність, інвестиційну політику, розвиток господарств, земельні відносини та підприємництво. До таких документів належать Закон України «Про туризм» [64] (№ 324/95-ВР), Закон «Про особисте селянське господарство» [62] (№ 742-IV), Закон «Про фермерське господарство» (№ 973-IV), а також Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року. Ці акти окреслюють загальні умови функціонування туристичної сфери, однак не містять специфічних норм, які б враховували особливості агротуристичної діяльності: використання селянських господарств як місць розміщення, стандарти зелених садиб, оподаткування дрібних господарств, сертифікацію послуг, безпекові вимоги, механізми підтримки кластерів тощо. Для систематизації ключових документів доцільно використати табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Основні нормативно-правові акти, що регулюють розвиток сільського зеленого туризму в Україні

Нормативний акт	Зміст та значення	Недоліки
Закон України «Про туризм» (1995, чинний у новій редакції)	Визначає принципи туристичної діяльності, вимоги до якості та безпеки послуг	Не містить норм щодо агротуризму, зелених садиб, кластеризації
Закон «Про особисте селянське господарство» (2003)	Дозволяє використання садиб у господарській діяльності	Не врегульовано надання туристичних послуг у селянських садибах
Закон «Про фермерське господарство» (2003)	Визначає організаційно-правовий статус фермерських господарств	Відсутні механізми диверсифікації діяльності фермерів у туризм
Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 р.	Сприяє інтеграції українського туризму у європейський простір	Немає окремого розділу щодо агротуризму
Закон «Про інвестиційну діяльність», «Про розвиток регіонів», «Про ліцензування видів господарської діяльності»	Регулюють інвестиції, підприємництво, ліцензування послуг	Надмірна зарегульованість і складність процедур для малого бізнесу
Регіональні стратегії розвитку (Карпати, Полісся, Слобожанщина)	Включають окремі положення про розвиток агротуризму	Не мають законодавчої сили, носять рекомендаційний характер

Важливою особливістю нормативного середовища є те, що в Україні досі не ухвалено спеціального закону «Про сільський зелений туризм», хоча відповідний законопроект № 5206 був поданий у 2021 році. Аналіз його положень у наукових дослідженнях (Environmental Science UA, 2024) показує, що документ має декларативний характер, не містить чітких механізмів стимулювання інвестицій, не визначає критеріїв сертифікації садиб, не встановлює податкових пільг та не регламентує стандарти якості надання послуг. Відсутність спеціального законодавства створює кілька системних бар'єрів: правову невизначеність для власників садиб, складності з оподаткуванням, відсутність захисту прав туристів, слабку інтеграцію у міжнародну систему сертифікації, а також низьку привабливість для інвесторів.

Недоліки регулювання стають більш очевидними у порівнянні з європейськими країнами, де агротуризм підтримується пакетами державних програм, податковими пільгами, спеціальними фондами розвитку сільських територій та чіткими стандартами якості (EuroGites, CAP EU, Ecolabel). Українська модель поки що не передбачає таких інструментів, що уповільнює інтеграцію у європейський туристичний простір.

Законодавчі прогалини також впливають на формування інституційної системи управління [63]. Сьогодні розвиток зеленого туризму координується різними державними органами: Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ), обласними та районними адміністраціями, територіальними громадами. Така дифузність інституційної відповідальності ускладнює впровадження єдиної політики, а також створює дублювання функцій та фрагментоване управління. Науковці (Вахович, Галайко, 2023) підкреслюють, що відсутність центрального органу, відповідального суто за агротуризм, є однією з причин недостатньої координації та слабкої підтримки сектору.

Суттєву роль у становленні галузі відіграють громадські організації. Союз сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, який співпрацює з EuroGites, є ключовою структурою, що займається

стандартизацією послуг, сертифікацією садиб, промоцією регіонів, підготовкою кадрів та розробкою кластерних ініціатив. Активно функціонують також регіональні асоціації – Карпатська, Полтавська, Харківська, Закарпатська, які працюють над створенням туристичних маршрутів, інформаційних центрів та фестивальних програм.

Міжнародні організації, включаючи ЄС, USAID, GIZ, UNDP, FAO, надають технічну допомогу у вигляді грантів, навчальних програм, інвестицій у цифровізацію, розвиток локальної продукції та промоційні кампанії. Ці інституції формують середовище, у якому українські громади можуть модернізувати туристичну інфраструктуру, розвивати крафтове виробництво та впроваджувати цифрові інструменти. Для визначення ролі різних інституцій доцільно подати табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Інституційна система підтримки сільського зеленого туризму

Рівень	Інституції	Функції
Державний	Мінінфраструктури, ДАРТ, Мінекономіки, Держслужба зайнятості	Регуляція, стратегічне планування, інвестиційна політика, розробка програм
Регіональний	Обласні адміністрації, департаменти туризму, агенції розвитку	Регіональні стратегії, маршрути, фестивалі, промоція
Місцевий (громади)	ТГ, комунальні підприємства, туристичні інформаційні центри	Створення об'єктів, благоустрій, локальні ініціативи
Громадський сектор	Союз зеленого туризму, асоціації садиб, кластерні об'єднання	Стандартизація, навчання, промоція, сертифікація
Міжнародні інституції	ЄС (COSME, ЄІБ), USAID, UNDP, GIZ	Гранти, технічна допомога, інновації, цифровізація

Організаційні механізми підтримки агротуризму включають розвиток туристичних кластерів, створення агротуристичних маршрутів, сертифікацію зелених садиб, запровадження електронних платформ (AgroMap, e-Туризм), навчальні програми для власників садиб, розвиток локальних брендів (наприклад, «Слобожанська гостинність»), а також співпрацю між бізнесом і громадами. У Харківській області такі механізми набувають особливого

значення через необхідність післявоєнного відновлення територій, диверсифікації економіки та підтримки місцевих ініціатив.

Інституційно-організаційна система розвитку сільського зеленого туризму потребує подальшого вдосконалення, зокрема ухвалення спеціального закону, створення державного агентства або координаційної ради з агротуризму, запровадження податкових стимулів, спрощення процедур для мікробізнесу, формування єдиних стандартів та інтеграції у європейські системи якості. Це дозволить посилити конкурентоспроможність галузі, залучити інвестиції та створити умови для сталого розвитку сільських територій, включно з Харківським регіоном.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка природного, рекреаційного та культурно-історичного потенціалу сільських територій Харківщини

Харківська область має значний природний та культурно-історичний потенціал, що створює сприятливі передумови для розвитку сільського зеленого туризму. Різноманіття природних ландшафтів, унікальні екосистеми та багата історична спадщина формують цілісне туристичне середовище, орієнтоване як на відпочинок, так і на пізнання. Важливим ресурсом виступає природно-заповідний фонд регіону, який налічує 246 територій та об'єктів охорони природи, з яких 13 мають загальнодержавне значення й 233 – місцеве. До його складу входять три національні природні парки, сім регіональних ландшафтних парків, 173 заказники, дев'ять заповідних урочищ і 44 пам'ятки природи, які охоплюють різні типи екосистем – від заплавних луків до степових ділянок і лісових масивів.

Таке багатство природної спадщини створює унікальні можливості для розвитку різноманітних форм сільського туризму – екологічного, рекреаційного, етноприродничого, активного [28]. Важливо, що багато об'єктів заповідного фонду поєднують природну цінність із можливістю доступу для туристів: облаштовані стежки, інформаційні стенди, пункти відпочинку й можливості для кемпінгу відкривають шлях до сталого використання природних ресурсів. Аналіз основних категорій природно-заповідного фонду Харківської області узагальнено в табл. 2.1, яка демонструє структуру охоронюваних територій і їхній потенціал для розвитку сільського зеленого туризму. Завдяки сприятливому клімату, мозаїці ландшафтів, високому ступеню збереження біорізноманіття та можливості поєднання туризму з

екопросвітою, область має всі шанси стати одним із найбільш привабливих туристичних регіонів України як для внутрішніх, так і для іноземних туристів.

Таблиця 2.1

Природно-заповідний фонд Харківської області: кількісна структура та туристичні можливості

Категорія об'єктів	Кількість	Значення	Туристичний потенціал
Національні природні парки	3	Загальнодержавне	Екотуризм, вело- та піші маршрути, екоосвіта
Регіональні ландшафтні парки	7	Міське	Екскурсії, природознавчі тури, кемпінги
Заказники	173	Міське	Охорона біорізноманіття, орнітологічні тури
Заповідні урочища	9	Міське	Локальні екостежки, ботанічні спостереження
Пам'ятки природи	44	Міське	Спостереження за унікальними ландшафтами і формами рельєфу
Усього	246		Розмаїття туристичних форматів, у т.ч. екологічний і пізнавальний туризм

Як видно з табл. 2.1, найбільшу кількість об'єктів природно-заповідного фонду становлять заказники, що свідчить про акцент на збереженні ландшафтного та біологічного різноманіття. Водночас наявність національних парків і регіональних ландшафтних парків створює базу для масового відвідування, з розвинутою інфраструктурою та екологічно орієнтованими туристичними маршрутами. Така структура дозволяє поєднати охорону природи з туристичним використанням, сприяючи сталому розвитку сільських громад Харківщини.

Ключовими природними ресурсами є річкові системи. Сіверський Донець, Уди, Мжа, Оскіл, Берека та Лопань утворюють широкі долини, створюючи мальовничі озера й заплави. Долини річок слугують прекрасними майданчиками для рибальства, сплавів, екологічних маршрутів і кемпінгів.

Особливо важливим є Сіверський Донець – одна з найголовніших річок Лівобережної України – його прибережні екосистеми можуть стати основою для екологічних стежок та еколого-освітніх маршрутів.

Другу групу ресурсів становлять лісові масиви та національні парки. Національний природний парк «Гомільшанські ліси» поєднує дубові та соснові ліси, луки та водно-болотні угіддя. За даними туристичних досліджень, цей парк має високий рекреаційний потенціал: тут прокладено еколого-краєзнавчі стежки, зокрема «Сіверсько-Донецькі кручі», «Дубовий гай» та «Козацька гора», а нові туристичні об'єкти орієнтують на європейські принципи екотуризму, використовуючи екологічні матеріали та енергоощадні технології. Національний природний парк «Дворічанський» відомий своїми крейдяними пагорбами, степовими схилами й мінеральними джерелами; природно-кліматичні умови забезпечують до 80 днів на рік, придатних для відпочинку на свіжому повітрі. У парку діють екомаршрути «Крейдяна стежка» та «Урочище Заломне»; планується розбудова багатоденних водних, кінних, велосипедних і лижних маршрутів. Національний парк «Слобожанський» виконує функції екоосвітнього та рекреаційного центру: працівники організовують просвітницькі заходи, екскурсії, спостереження за природою, а також співпрацюють з громадськими організаціями та ЗМІ для популяризації екологічної освіти.

Серед регіональних ландшафтних парків найбільш відомими є «Печенізьке поле», «Ізюмська Лука» та «Великобурлуцький степ». Наприклад, парк «Печенізьке поле» (біля с. Мартова Чугуївського району) займає близько 4,5 тис. га лугостепових і лісостепових ландшафтів поблизу Печенізького водосховища. Тут збережено ділянки незайманого степу з рідкісними рослинами (деякі занесені до Червоної книги), а також популяція степових дроф, про яку піклується місцева агроферма. Ландшафт урізноманітнюють піщані дюни, ставки, дубові ліси та численні озера, що відкриває можливості для екскурсій, піших та велосипедних маршрутів, спостереження за природою.

Степові та лісостепові ландшафти регіону, зокрема на півночі і сході,

утворюють природні умовини для степового та хліборобського туризму. Комплексні екологічні стежки, спостереження за флорою і фауною, збирання лікарських трав, фермові кемпінги – в се це може стати основою для туристичних продуктів. Фактично 70 % заповідного фонду області припадає на різні види заказників і ландшафтних парків; для рекреаційних та курортних цілей виділено близько 4 400 га, а на території водно-болотних угідь і озер припадає понад 68 тис. га

Таблиця 2.2

Природні ресурси Харківської області з туристичним потенціалом

Категорія ресурсу	Приклади та розташування	Основні характеристики	Туристичний потенціал
Річкові системи	Сіверський Донець, Уди, Мжа, Оскіл, Берека, Лопань	Річкові долини, заплави, стариці, лісисті береги	Рибальство, водні прогулянки, екомаршрути, кемпінги
Національні парки та заповідники	«Гомільшанські ліси» (Зміївський, Чугуївський р-ни)	Дубові та соснові ліси, луки, болота, культурні об'єкти	Екотуризм, вело- та піші маршрути, зелені садиби
Національні парки	«Дворічанський» (Дворічанський р-н)	Крейдяні відслонення, степові схили, мінеральні джерела	Екотраси (Крейдяна стежка), кінні та велотури, мінералотерапія
Національні парки	«Слобожанський» (Краснокутський р-н)	Ліси й болота з багатою фауною, навчальні маршрути	Екоосвіта, дитячі табори, наукові екскурсії
Регіональні парки	«Печенізьке поле», «Ізюмська Лука», «Великобурлуцький степ»	Степи й лісостеви, рідкісна флора та фауна	Спостереження за природою, екостежки, наукові тури
Ландшафтно-лісові комплекси	Слобожансько-Донецький регіон	Лісостеви, лучні екосистеми, біорізноманіття	Кемпінги, піші походи, «тихий» туризм

Харківщина вирізняється багатою культурно-історичною спадщиною, що є невід'ємною складовою туристичного потенціалу регіону. Її коріння сягають

доби слобідського козацтва, а також традицій землеробства, сільського побуту й ремесел. Саме у сільських районах області збереглися численні архітектурні й культурні пам'ятки, які формують автентичне середовище для розвитку зеленого туризму.

До таких об'єктів належать церкви XVII-XIX століть, козацькі укріплення, традиційні садиби-хати, старовинні маєтки, а також пам'ятки народної архітектури, які зосереджені переважно у Зміївському, Чугуївському, Богодухівському, Куп'янському та Ізюмському районах. Значний інтерес становлять музейні комплекси просто неба – зокрема, етнографічний музей «Українська Слобода» в селі Писарівка, що дозволяє поринути в побут і культуру слобожанських селян через інтерактивні експозиції, ремісничі зони та фестивальні заходи.

Окрему цінність має етнографічна складова. У багатьох селах і громадах збереглися традиційні техніки гончарства, лозоплетіння, ткацтва, ковальства, художньої обробки дерева та вишивки – зокрема, унікальна техніка «слобожанської гладі». Ці елементи не лише репрезентують спадщину регіону, а й стають основою для створення майстер-класів, шкіл ремесел, тематичних маршрутів і етнофестивалів.

Важливою складовою туристичної привабливості є гастрономічна і фермерська культура регіону. Харківщина відома високоякісними місцевими продуктами – медом, молочною продукцією, сирами, крафтовими солодощами, ягодами, фруктами, овочами, домашніми варениками, ковбасами та напоями на основі традиційних рецептів. Наявність діючих тепличних господарств, сироварень, пасік і фермерських дворів дозволяє реалізовувати формати гастротуризму, дегустаційних турів, кулінарних майстер-класів, а також розвитку агросадиб із власним виробництвом. Узагальнений аналіз основних напрямів культурно-етнографічної спадщини Харківщини та її туристичної інтерпретації наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Культурно-етнографічний потенціал Харківщини

Елемент спадщини	Райони / громади	Значення	Туристичні можливості
Історичні церкви та маєтки	Зміїв, Чугуїв, Богодухів, Ізюм	Архітектура XVII-XIX ст., козацькі укріплення	Культурні тури, паломницькі маршрути
Традиційні ремесла Слобожанщини	Зміїв, Куп'янськ, Ізюм	Гончарство, лозоплетіння, вишивка, ковальство	Майстер-класи, ремісничі ярмарки
Етнографічні музеї, фестивалі	Писарівка, Краснокутськ	Музеї під відкритим небом, фольклорні події	Інтерактивні тури, культурна освіта
Гастрономічні продукти	Вся область	Мед, сири, ягоди, вареники, напої	Гастротури, дегустації, фермерські ярмарки
Фольклорні фестивалі	Місцеві громади	Свята врожаю, музика, обряди	Подієвий туризм, етнотури

Табл. 2.3 демонструє багатство культурно-етнографічних ресурсів Харківщини та акцентує на можливостях їхнього використання для формування конкурентоспроможних туристичних продуктів, що поєднують автентичність, освітній та гастрономічний інтерес, локальну ідентичність і економічну життєздатність. Таким чином, сільський зелений туризм на Харківщині має унікальну перспективу стати ефективною моделлю збереження й актуалізації культурної спадщини.

На основі комплексного аналізу природного, рекреаційного та культурно-історичного потенціалу Харківської області було виділено низку територій, які мають найсприятливіші передумови для розвитку сільського зеленого туризму. Йдеться насамперед про громади та райони, де гармонійно поєднуються мальовничі ландшафти, наявність національних або регіональних природних парків, багата історико-культурна спадщина, активна фермерська діяльність і локальні гастрономічні традиції.

Серед таких територій виділяються Зміївська, Чугуївська, Богодухівська

громади, Вовчанський район (за умови післявоєнного відновлення), Ізюмський район, Нововодолазька громада та Краснокутщина. Саме тут зосереджені ключові «якорі» агротуризму – національні парки та заповідні території (як-от «Гомільшанські ліси», «Дворічанський», «Печенізьке поле»), об'єкти козацької та ремісничої спадщини, фермерські господарства, що виготовляють мед, сири, напої, соління та інші локальні продукти. Оцінку потенціалу цих територій для впровадження агротуристичних ініціатив систематизовано в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Громади з найбільшим потенціалом розвитку сільського зеленого туризму

Громада / район	Природні ресурси	Культурні та гастрономічні ресурси	Потенціал агротуризму
Зміївська	Сіверський Донець, Гомільшанські ліси	Церкви, козацька спадщина, мед, ремесла	Високий – комплексний ресурс, хороша транспортна доступність
Чугуївська	Печенізьке водосховище, парк «Дворічанський»	Музей-садиба, гончарство, ягоди, сири	Високий – поєднання природних красот і ремісничої культури
Богодухівська	Ліси, степ, малі річки	Народні промисли, мед, молочні продукти	Середній – сильна гастрономія, потребує розвитку сервісної інфраструктури
Вовчанський (після відновлення)	Долина Осколу, ліси	Козацька спадщина, злакові культури, мед	Середній – перспективний після відбудови об'єктів і безпеки регіону
Ізюмський	Степові простори, заказники, природні урочища	Традиції травництва, соління, історична спадщина	Високий – потенціал для етнотуризму та екоосвіти
Нововодолазька	Лісостеп, агроландшафти	Ярмарки, фестивалі меду та ягід	Середній – добрий природний ресурс, бракує інфраструктури
Краснокутська	Ліси, фруктові сади	Етнофестивалі, виноробство	Високий – привабливий мікс садівництва та подієвого туризму

У табл. 2.4 відображено різноманітність локальних ресурсів і показано, що успішний розвиток агротуризму можливий лише за умов комплексного підходу. У громадах з «високим» потенціалом спостерігається тісна інтеграція

природних і культурних активів, налагоджені туристичні маршрути або передумови до їх створення, що формує сталу базу для інвестицій, освітніх ініціатив і формування іміджу території як привабливої для екотуристів. У громадах із «середнім» потенціалом – основні переваги вже є, але потребують активізації інфраструктурних проєктів, сервісного наповнення та маркетингової підтримки.

Продовжуючи аналіз, варто зазначити, що навіть найвищий природний і культурний потенціал не може бути повністю реалізований без належної соціально-економічної бази. Адже ефективність розвитку сільського зеленого туризму тісно пов'язана зі станом місцевих громад – їхньою демографічною структурою, економічною активністю, інфраструктурним забезпеченням та здатністю адаптуватися до нових викликів. Особливо це актуально в умовах, коли чимало сільських територій Харківщини постраждали від воєнних дій, зазнали демографічних втрат і руйнувань.

2.2. Соціально-економічна характеристика сільських громад Харківської області та вплив воєнних подій на їх розвиток

Соціально-економічна ситуація у сільських громадах Харківської області на сьогоднішній день визначається поєднанням довготривалих структурних проблем і гострих викликів, спричинених повномасштабною війною 2022-2024 років. Історично область вирізнялася нерівномірністю розвитку сільських територій: на півдні та заході зосереджувалися продуктивні агропідприємства, транспортна інфраструктура, кваліфіковані кадри, тоді як північні, східні та прикордонні громади мали слабший соціально-економічний профіль, обмежену інфраструктуру та вищий рівень безробіття. Російська агресія радикально поглибила ці диспропорції, зробивши сільські території водночас епіцентрами гуманітарної кризи й потенційними осередками відбудови.

Протягом останнього десятиріччя в сільській місцевості спостерігалися стійкі негативні демографічні тенденції: скорочення народжуваності, еміграція молоді до великих міст, старіння населення. За даними 2012-2021 рр., чисельність мешканців сільських територій зменшилася на понад 17 %. Повномасштабна війна лише прискорила ці процеси, особливо в районах, що потрапили в зону бойових дій. Так, у Ізюмському, Вовчанському, Куп'янському районах значна частина сіл зазнала часткової або повної руйнації. Наприклад, у селі Яковлівка за одну ніч було знищено понад 100 житлових будинків. Це призвело до масової евакуації населення – подекуди до 60-70 % – і розриву соціальних зв'язків, втрати трудових ресурсів і різкого падіння економічної активності.

Натомість відносно безпечні громади, як Зміївська, Богодухівська, Краснокутська та Нововодолазька, стали гуманітарними центрами та прихистками для внутрішньо переміщених осіб. За офіційними оцінками, у деяких з них частка ВПО сягнула понад 40 % від довоєнного населення. Таке навантаження спричинило зростання потреб у соціальних, медичних, освітніх та адміністративних послугах. Водночас з'явилися нові громадські ініціативи, програми адаптації та підтримки ВПО, активізувалося волонтерство. Частина переселенців долучилася до розвитку місцевих громад, відкривши невеликі фермерські господарства, крафтові виробництва чи гастрономічні проєкти, що потенційно сприяє соціально-економічному оновленню. У табл. 2.5 узагальнено основні демографічні тенденції та потенціал відновлення у ключових громадах області.

Таблиця 2.5

Демографічна ситуація та динаміка змін у громадах Харківщини (2021-2024 рр.)

Громада / район	Довоєнна чисельність населення (2021)	Оцінка втрат через війну (%)	Частка ВПО від населення (2023)	Демографічні ризики	Відновлювальний потенціал
Ізюмський район	132 000	до 60 %	<10 %	Значне старіння, втрата трудового ресурсу	Високий за умови відновлення інфраструктури
Вовчанський район	58 000	до 50 %	5-7 %	Евакуація, втрата соціальної мережі	Середній, залежить від безпекової ситуації
Куп'янський район	98 000	до 40 %	10-12 %	Високий відтік молоді	Середній, потребує підтримки житла та бізнесу
Зміївська громада	39 000	<10 %	понад 15 %	Зростання навантаження на сервіси	Високий – стабільність та активність ВПО
Богодухівська громада	43 000	<8 %	12-14 %	Помірне старіння	Високий – сприятливі умови для інтеграції
Нововодолазька громада	31 000	<7 %	до 10 %	Низький ризик, сприятлива структура	Високий – сильна фермерська база
Краснокутська громада	27 000	<5 %	8-10 %	Відносна демографічна рівновага	Високий – культурно-освітні ініціативи

Таким чином, демографічна ситуація в сільських громадах Харківщини хоч і залишається складною, демонструє певні ознаки адаптації. Інтеграція ВПО, відновлення господарської активності, розвиток локального підприємництва та агротуристичних ініціатив можуть стати основою

довгострокової стабілізації. Водночас потребують уваги питання психологічної реабілітації населення, доступу до якісних соціальних послуг і збереження людського капіталу в умовах воєнного й післявоєнного періоду.

Сільськогосподарська діяльність, що історично становила основу економіки сільських громад Харківської області, зазнала глибоких потрясінь внаслідок воєнних дій. На значній частині територій агровиробництво було паралізовано через фізичну руйнацію інфраструктури, логістичних шляхів і складів, пошкодження або знищення сільськогосподарської техніки, втрату врожаю та забруднення полів вибухонебезпечними предметами. Мінування сільськогосподарських угідь, зокрема у прикордонних районах, призвело до фактичного виведення з обігу десятків тисяч гектарів родючих земель, що серйозно ускладнює їх подальше використання.

Водночас досвід останніх років засвідчив високу життєстійкість дрібних фермерських і крафтових господарств. У тих громадах, де аграрії змогли зберегти хоча б частину виробничих потужностей і отримати доступ до логістичних коридорів, зафіксовано поступове відновлення діяльності. Ці господарства, як правило, адаптувалися до нових умов, переорієнтувалися на внутрішні ринки та локальних споживачів, зменшили обсяги виробництва, але зберегли якість та унікальність продукту. Спостерігається також зростання ролі аграрної кооперації, у тому числі за участі ВПО, які долучаються до сезонних робіт або започатковують власні ініціативи.

Важливу роль у підтримці агровиробників відіграють державні та міжнародні донорські програми. Наприклад, у рамках проєктів від ПРООН, FAO, USAID чи німецької GIZ громадам надається допомога у вигляді техніки, насіння, консультаційної підтримки, мікрогрантів на відновлення малого агробізнесу. У Зміївській, Нововодолазькій та Краснокутській громадах завдяки таким програмам вже вдалося зберегти близько 40–50 % довоєнного виробничого потенціалу.

Втім, однією з найбільших системних проблем у відновленні агросектору залишається гострий дефіцит робочої сили. Через евакуацію, мобілізацію та

загальне скорочення чисельності працездатного населення значна частина фермерських господарств не може забезпечити виконання навіть базових виробничих процесів. Особливо це актуально в громадах, що розташовані на периферії або мають складну логістику. В умовах конкуренції за трудові ресурси, яка посилюється і в інших секторах, аграрії змушені шукати альтернативні моделі організації праці – залучення тимчасових працівників, аутсорсинг, стимулювання родинного господарювання, розширення сезонної зайнятості. Таким чином, попри масштабні втрати, аграрний сектор Харківської області залишається одним із головних рушіїв відновлення. За умов належної підтримки, розмінування територій, доступу до ресурсів і стимулювання локальної економіки, фермерські господарства можуть не лише повернутися до довоєнних обсягів, а й стати основою розвитку агротуризму, локальної переробки та кооперації з іншими видами підприємництва.

Рівень пошкодження інфраструктури в сільських громадах Харківської області суттєво варіюється залежно від близькості до лінії фронту та інтенсивності бойових дій. У районах, які опинилися в епіцентрі активних бойових дій або перебували під тимчасовою окупацією – зокрема Ізюмському, Вовчанському, Дворічанському та Борівському – масштаби руйнувань є катастрофічними. Знищено сотні житлових будинків, школи, амбулаторії, будинки культури, сільські клуби, фермерські господарства, дорожню мережу, мости, об'єкти критичної інфраструктури. У багатьох прикордонних громадах обстріли досі не припиняються, а ризики мінування залишаються високими. Це значно обмежує пересування, комунікацію і можливості для господарської діяльності.

Однак, попри масштабні руйнування, низка громад активно включилися в процеси відновлення. За підтримки міжнародних і державних програм (DOBRE, U-LEAD, UNDP, USAID, проекти ЄС) розробляються стратегії реконструкції інфраструктури, модернізації соціальних послуг та стимулювання локального підприємництва. У багатьох громадах починається будівництво або проектування нових об'єктів соціально-культурного

призначення, центрів підтримки ВПО, еколого-освітніх хабів, майданчиків для відпочинку, веломаршрутів і сільських туристичних маршрутів.

Водночас громади, які в умовах війни зберегли відносну стабільність – передусім це Зміївська, Богодухівська, Нововодолазька, Краснокутська, а також окремі частини Чугуївської громади – мають реальні передумови для швидкої реалізації агротуристичних ініціатив. Тут частково збережена інфраструктура, функціонують фермерські господарства, існує мережа локальних доріг, доступ до природно-рекреаційних об'єктів, а також людський потенціал для розвитку сервісу й гостинності.

У цих громадах спостерігається зацікавленість у створенні агросадиб, кемпінгових зон, майданчиків для проведення гастрономічних фестивалів, реконструкції старовинних будівель під туристичні хаби. Наприклад, у Зміївській громаді вже обговорюється проєкт створення веломаршруту вздовж Сіверського Дінця з еко-локаціями та зупинками у фермерських господарствах. У Краснокутській громаді, відомій фруктовими садами, планується облаштування дегустаційного центру для локальної продукції на базі колишнього садового колгоспу. Таким чином, навіть у надзвичайно складних умовах, громади демонструють готовність перетворювати відновлення інфраструктури не лише у технічний процес, а в стратегічну платформу для розвитку агротуризму. У поєднанні з природним та культурним потенціалом, це створює унікальні можливості для економічного та соціального перезапуску сільських територій Харківщини.

Сільський зелений туризм розглядається громадами Харківщини не лише як додатковий вид зайнятості, а як стратегічний напрям довгострокового розвитку. Він здатен забезпечити населення новими можливостями для заробітку, а також стати важливим інструментом соціальної інтеграції, культурного відродження та зміцнення місцевих економік. В умовах повоєнної відбудови сільський туризм розкриває потенціал у кількох критично важливих напрямках (рис. 2.1).

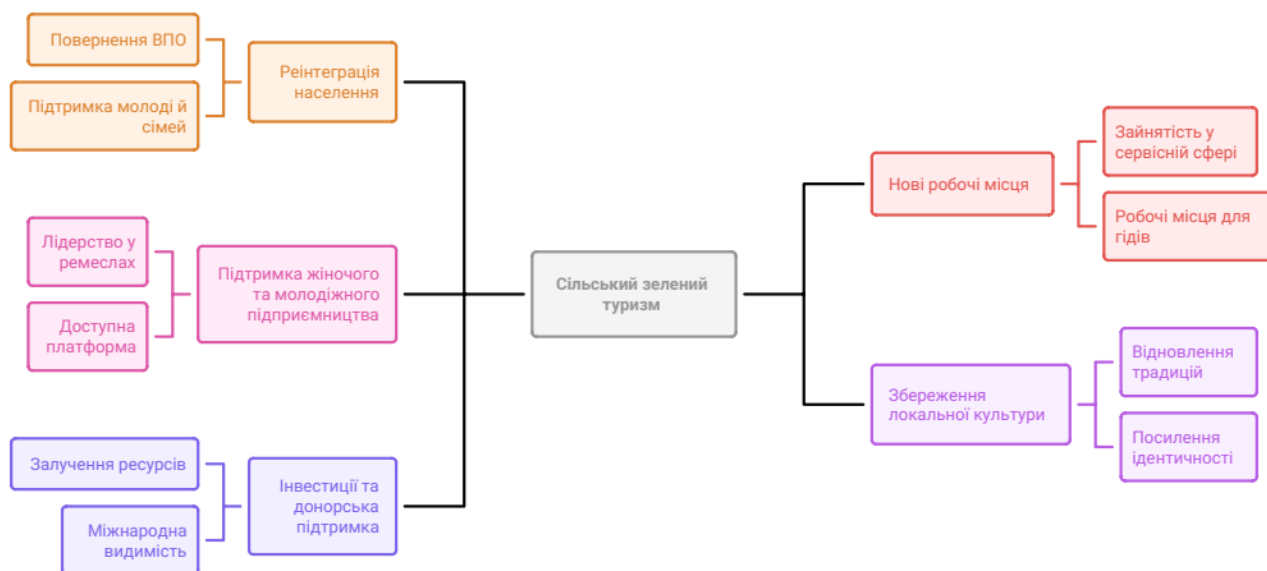

Рис. 2.1. Роль сільського туризму у відновленні сільських громад Харківщини

Зокрема, він сприяє:

1. Реінтеграції населення та поверненню жителів – створення привабливих умов для життя, праці й відпочинку здатне стимулювати повернення ВПО, молоді та родин, які раніше виїхали. Туристичні ініціативи, зокрема відновлені агросадиби чи етнолокації, стають символами відродження села.

2. Створенню нових робочих місць у сервісній сфері – зелений туризм передбачає залучення до роботи широкого кола фахівців і небайдужих мешканців: гідів, майстрів, кухарів, адміністраторів, працівників агросадиб. Це відкриває шлях до працевлаштування людей, які раніше не мали доступу до стабільної зайнятості.

3. Активізації жіночого підприємництва та молодіжних ініціатив – саме жінки та молодь часто стають лідерами у сфері ремесел, культурних і гастрономічних проєктів, екскурсій та сільських фестивалів. Туризм є доступною платформою для розвитку цих ініціатив.

4. Збереженню та популяризації локальної культури – активності, пов'язані з туризмом, стимулюють відновлення та розвиток слобожанських традицій, ремесел, архітектури, гастрономії й місцевих свят. Це сприяє

зміцненню локальної ідентичності.

5. Залученню інвестицій та донорської підтримки – активні громади мають більше шансів на фінансування туристичних ініціатив, розширення інфраструктури й міжнародну видимість.

Уже сьогодні низка громад реалізує ініціативи, що демонструють високу адаптивність. Наприклад, у Зміївській та Богодухівській громадах діють мінісадиби, які приймають гостей на вихідні або в сезон збору врожаю. У Писарівці на базі етнографічного музею проходять ремісничі ярмарки та майстер-класи. У Краснокутському районі розроблено гастромаршрут, який об'єднує сади, локальну кухню та виноробні практики. Для кращого розуміння трансформаційних процесів у соціально-економічному просторі Харківщини варто проаналізувати основні виклики й можливості, що відкриваються перед громадами у поствоєнний період (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Соціально-економічні виклики та можливості сільських громад Харківщини

Напрямок аналізу	Поточна ситуація	Потенційні можливості
Демографія	Старіння, відтік молоді, евакуація, ВПО	Реінтеграція населення через робочі місця, залучення молоді до агротуризму
Економіка	Спад агровиробництва, брак працівників, зниження доходів	Відновлення через локальні фермерські господарства, кооперацію, туризм
Інфраструктура	Зруйновані дороги, будинки, школи, об'єкти культури	Програми відбудови, розвиток агросадіб, інвестпроекти в екологічний туризм
Соціальні послуги	Перенавантаження у громадах, що прийняли ВПО	Розвиток соціального підприємництва, нові формати освітніх і культурних послуг
Туристична галузь	Частково або повністю зупинена	Агро- і екотуризм як стратегія післявоєнного розвитку

Як показано у табл. 2.6, попри численні складнощі, більшість громад зберігає потенціал для розвитку сільського зеленого туризму – не лише як економічного чинника, а і як мультифункціонального інструмента збереження

людського потенціалу, соціальної згуртованості та відбудови громад. Цей потенціал потребує підтримки з боку держави, донорів, бізнесу і самих мешканців – через спільне планування, навчання, створення безпечної інфраструктури та промоцію у внутрішньому й міжнародному туристичному просторі.

З огляду на соціально-економічні виклики та потенціали, стає очевидним, що ефективне відновлення сільських громад Харківщини потребує орієнтації на нові моделі розвитку. Однією з таких моделей є агротуризм, здатний поєднувати економічну активізацію, соціальну згуртованість і збереження локальної ідентичності. Проте його подальше впровадження неможливе без урахування реальних потреб, мотивацій і очікувань як місцевих мешканців, так і потенційних туристів.

2.3. Дослідження попиту на агротуристичні продукти та аналіз туристичних уподобань

Вивчення попиту на агротуристичні продукти є ключовою передумовою формування конкурентоспроможної пропозиції сільського зеленого туризму в Харківській області. У рамках дослідження було проведено анкетування серед потенційних туристів та мешканців сільських територій, яке дало можливість об'єктивно оцінити рівень зацікавленості у сільському відпочинку, виявити очікування та проблемні аспекти, що стримують розвиток цієї сфери. Аналіз анкет показав, що інтерес до агротуризму суттєво зріс за останні два роки, що пояснюється: потребою відновлення психоемоційного стану внаслідок війни; бажанням безпечного внутрішнього відпочинку без далеких подорожей; пошуком альтернативи дорогим виїздам за кордон; розвитком тренду на екологічну поведінку. Окрім цього, значна частка опитаних відзначає, що сільський туризм є способом підтримати місцеві громади, які постраждали від

бойових дій. Ця соціально-відповідальна мотивація стає новим етичним трендом у поведінці українських туристів.

Водночас респонденти наголошують на недостатньому розвитку інфраструктури, браку інформації про агросадиби та різний рівень сервісу, що формує потребу у комплексному підході до розвитку регіональної туристичної пропозиції. Результати дослідження підтверджують, що Харківщина має значний потенціал для створення нових агротуристичних продуктів, проте їх формування повинно спиратися на реальні очікування та інтереси споживачів. Таким чином, анкетування дозволило визначити ключові напрямки подальшого аналізу – мотивації туристів, їх бар'єри, очікування, сезонність попиту та перспективні формати агротуристичних послуг.

Аналіз результатів анкетування продемонстрував, що сільський зелений туризм на Харківщині розглядається респондентами не лише як можливість для короткострокового відпочинку, але й як важлива форма психологічного відновлення, втечі від урбанізованого середовища та повернення до природних і культурних традицій. На відміну від довоєнного періоду, коли мотивація туристів була більш орієнтована на розваги та активний відпочинок, сучасні тенденції свідчать про зміщення акцентів у бік екологічності, автентичності та гастрономічних вражень (рис. 2.2).

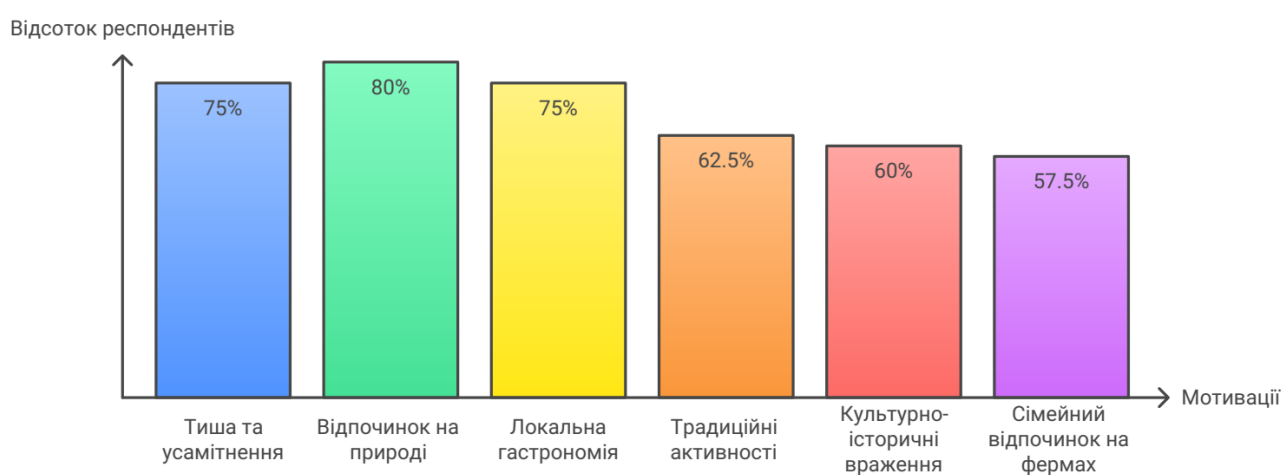

Рис. 2.2. Мотивації потенційних туристів, %

Рис. 2.2. демонструє, що найвищі показники отримали такі мотиви, як

бажання побути серед природи (понад 80 %) та прагнення тиші й спокою (близько 75 %). У контексті поствоєнної реальності це цілком закономірно: респонденти відзначають, що природа допомагає зменшити стрес, відновити внутрішню рівновагу та покращити емоційний стан. Не менш значущими є гастрономічні мотиви: близько 75 % опитаних цікавлять дегустації локальних продуктів – меду, фермерських сирів, ягід, домашньої випічки. Таким чином, гастротуризм стає важливим елементом регіональної туристичної пропозиції.

Високий інтерес (60-65 %) викликають і традиційні сільські активності, такі як збір ягід і грибів, участь у сільськогосподарських роботах, догляд за тваринами, а також ремісничі майстер-класи. Туристи все частіше шукають можливості «сповільнитися», відчутти теперішній момент і долучитися до простих, але автентичних форм діяльності. Культурно-історичні мотиви (приблизно 60 %) включають інтерес до етнографічних музеїв, історичних садиб, фестивалів, ремісничих майстерень. Це свідчить про формування сталого сегменту туристів, які сприймають подорож не лише як відпочинок, а як шлях до пізнання культурної спадщини регіону. Окрему категорію становлять сімейні туристи (55-60 %), для яких важливо організувати безпечний та корисний відпочинок з дітьми. Вони віддають перевагу фермерським садибам, де можна поєднати відпочинок із навчальними активностями: догляд за тваринами, приготування традиційних страв, екоуроки, взаємодія з природою. Узагальнення ключових мотивацій подано у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Основні мотивації респондентів (за результатами опитування)

Мотивація туристів	Частка респондентів, %	Коментар
Відпочинок на природі	80	Потреба у відновленні та зміні середовища в умовах стресу
Тиша та спокій	75	Психологічне розвантаження, зменшення інформаційного тиску
Гастрономічні враження	75	Дегустації локальних продуктів, інтерес до фермерської кухні

Традиційні активності	60-65	Участь у побутових та сезонних роботах, майстер-класи
Культурно-історичний інтерес	60	Етнофестивалі, музейні комплекси, народні ремесла
Сімейний відпочинок	55-60	Отримання спільного досвіду та розвивальних активностей для дітей

Отже, результати дослідження підтверджують, що мотиваційна структура попиту на агротуризм у Харківській області є багатогранною та відображає сучасні соціальні й психологічні тенденції. Туристи прагнуть поєднання природи, автентики, гастрономії й навчально-культурних компонентів, що формує широкий спектр можливих туристичних продуктів. Попри високий рівень інтересу до сільського зеленого туризму, результати анкетування показали, що потенційні туристи зіштовхуються з низкою бар'єрів, які стримують їхню готовність відвідувати сільські території Харківської області (рис. 2.3).

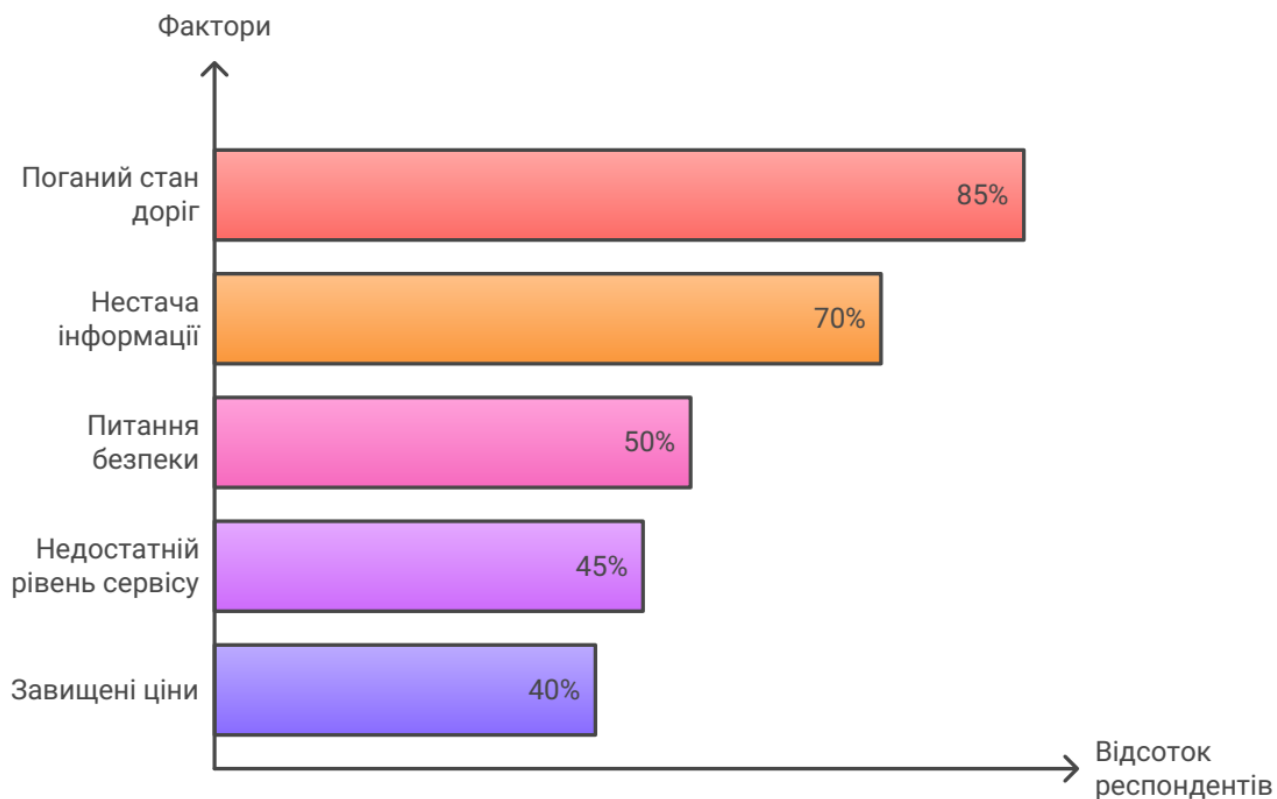

Рис. 2.3. Основні бар'єри відвідування сільських територій, %

Рис. 2.3. показує, що найбільш критичною проблемою для переважної більшості респондентів є поганий стан доріг. Близько 85 % учасників опитування наголосили, що саме складна логістика, розбиті ґрунтові шляхи та відсутність належної навігації є визначальним фактором відмови від поїздки. Після повномасштабного вторгнення ця проблема лише загострилася, адже частина доріг була пошкоджена або зовсім знищена, що суттєво обмежує доступність навіть перспективних туристичних локацій. Другою за значущістю перешкодою виявилася нестача інформації про агросадиби, фермерські господарства та наявні туристичні маршрути, на що вказали 70 % респондентів. Туристи відзначають труднощі з пошуком актуальної інформації про умови проживання, ціни, рівень сервісу, наявність активностей та інфраструктури. Відсутність єдиних онлайн-платформ, мобільних додатків, офіційних сайтів громад та якісних фото/відео матеріалів значно зменшує можливість для планування подорожі.

Суттєвим стримувальним чинником залишаються питання безпеки. Приблизно 50 % опитаних висловили занепокоєння через ризики, пов'язані з наближеністю деяких територій до фронту, можливими обстрілами, а також мінною небезпекою на околицях полів та лісосмуг. Туристи наголошують, що питання безпеки є базовим критерієм при виборі напрямку, і без гарантій від держави чи громад подорож до прифронтових районів розглядається з обережністю. Близько 45 % респондентів вказали на недостатній рівень сервісу, що характеризується браком комфортних номерів, непостійністю електро- та водопостачання, відсутністю зручностей, типових для сучасних стандартів гостинності. Частина садиб не має опалення в холодний період, обладнаних санвузлів, зручних зон відпочинку, що значно впливає на враження туристів. Окремим стримувальним фактором є вартість послуг: 40 % туристів вважають ціни завищеними у співвідношенні до пропонованої якості. Таке сприйняття пов'язане зі зростанням вартості транспорту, сезонністю діяльності садиб та нестачею конкуренції у віддалених районах. Узагальнена характеристика основних бар'єрів подана у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Основні бар'єри участі в агротуризмі

Бар'єри	Частка респондентів, %	Коментар
Незадовільні дороги	85	Найсильніший стримувальний фактор, ускладнює доступ до туристичних локацій
Брак інформації в інтернеті	70	Відсутність сайтів, онлайн-карт, мобільних додатків, актуальних описів садиб
Питання безпеки	50	Наближеність до фронту, можливі обстріли, мінна небезпека на полях і в лісах
Низький рівень сервісу	45	Обмежена кількість комфортних садиб, нестабільні комунікації
Завищені ціни	40	Висока вартість при недостатній якості послуг, особливо у віддалених селах

Загалом результати опитування демонструють, що попит на агротуризм у регіоні є високим, але реалізація туристичного потенціалу упирається у комплекс логістичних, інформаційних, безпекових та інфраструктурних обмежень. Усунення цих бар'єрів є ключовою умовою для формування конкурентоспроможного ринку агротуристичних послуг, який може стати інструментом швидкого соціально-економічного відновлення Харківщини.

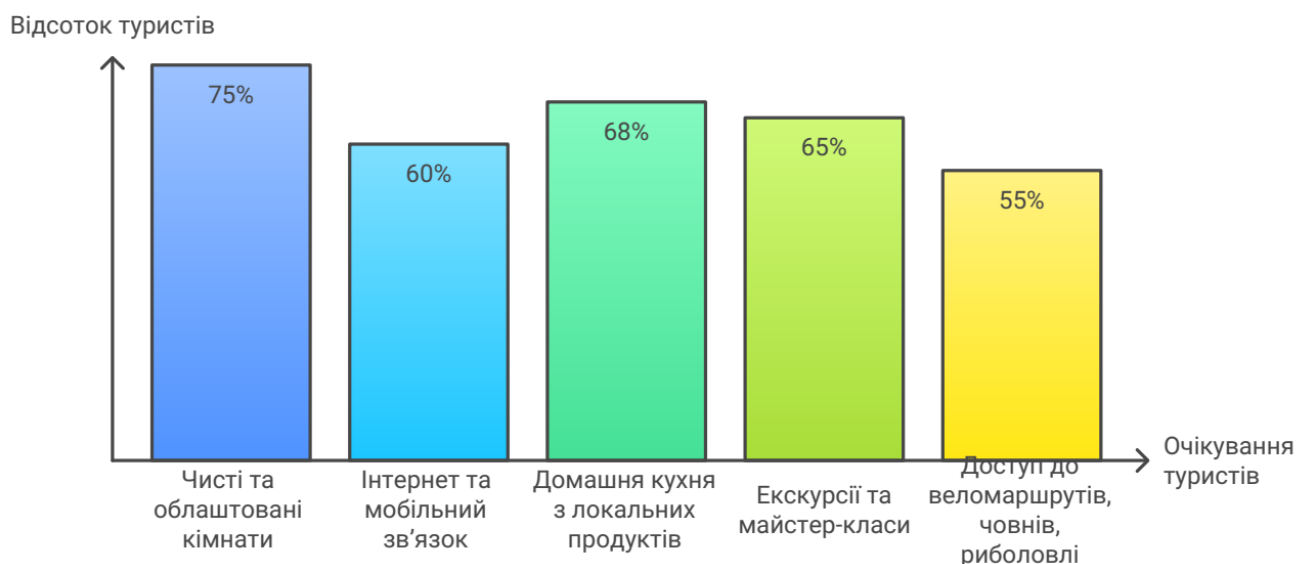

Рис. 2.4. Очікування туристів від агротуристичних послуг, %

Рис. 2.4. демонструє, що пріоритети відвідувачів формуються під впливом загальноєвропейських тенденцій сталого туризму, де важливими є як

якість послуг, так і можливість особистої участі в традиційних практиках. Насамперед туристи звертають увагу на умови проживання: близько 75 % опитаних очікують чистих, охайних та облаштованих кімнат з доступом до санвузлів. Це свідчить про те, що навіть у форматі сільського відпочинку гості не готові відмовлятися від базового комфорту. Вимоги до проживання включають наявність опалення у холодний сезон, гарячої води, побутових зручностей та мінімального туристичного обладнання (рушники, постіль, засоби гігієни). Другим важливим аспектом є доступ до інтернету та мобільного зв'язку, який очікують 60 % респондентів. Навіть попри бажання зануритися у природне середовище, туристи прагнуть зберігати зв'язок із зовнішнім світом, особливо якщо подорожують із дітьми або працюють дистанційно. Доступ до швидкісного зв'язку також важливий для навігації, бронювання послуг і цифрової комунікації з господарями.

Одним із ключових елементів туристичного досвіду залишається домашня кухня. Близько 68 % опитаних зазначили, що саме локальні продукти – мед, сири, ягідні десерти, традиційна випічка – є однією з головних переваг агротуризму. Туристи прагнуть спробувати автентичні страви, виготовлені з екологічно чистої сировини, дізнатися про технології їх приготування, а інколи – взяти участь у майстер-класах. Зростає попит на інтерактивні форми дозвілля: 65 % респондентів очікують на майстер-класи, екскурсії та освітні зустрічі, які розкривають побут місцевих громад. Це можуть бути заняття з гончарства, плетіння, виготовлення сирів, догляд за тваринами, пізнавальні екостежки чи тематичні етноекскурсії. Участь у таких активностях сприяє формуванню глибшого зв'язку між туристом та громадою, що відповідає сучасним стандартам комунікації у сфері креативного та етнографічного туризму. Не менш важливим є блок активностей, спрямованих на активний відпочинок, які очікують 55 % туристів. Найбільш популярними є веломаршрути, піші прогулянки, риболовля, катання на човнах та екологічні міні-маршрути вздовж річок і балок. Це дає змогу поєднати природне середовище з фізичною активністю та оздоровленням. Узагальнені результати представлено у табл. 2.9.

Очікування туристів від агросадиб

Очікування	Частка респондентів, %	Примітки
Комфортні кімнати	75	Базові умови проживання — must have
Інтернет і мобільний зв'язок	60	Особливо важливо для родин з дітьми та дистанційної роботи
Домашня кухня	68	Локальні продукти є ключовою перевагою агротуризму
Майстер-класи, екскурсії	65	Ремесла, страви, польові роботи, етноекскурсії
Активний відпочинок	55	Велотури, човни, риболовля, піші маршрути

Таким чином, очікування туристів демонструють прагнення до комплексного відпочинку, що поєднує комфорт, гастрономію, автентичність та активності на природі. Формування такої туристичної пропозиції сприятиме підвищенню конкурентоспроможності агросадиб і громад регіону.

На основі проведеного опитування та аналізу тенденцій внутрішнього туризму в Україні визначено низку агротуристичних продуктів, що демонструють найвищий рівень попиту серед потенційних відвідувачів. Рис. 2.5 підтверджує, що інтерес до сільського туризму є багатовимірним: туристи прагнуть одночасно отримати комфорт, гастрономічні враження, автентичні практики та активний природний відпочинок.

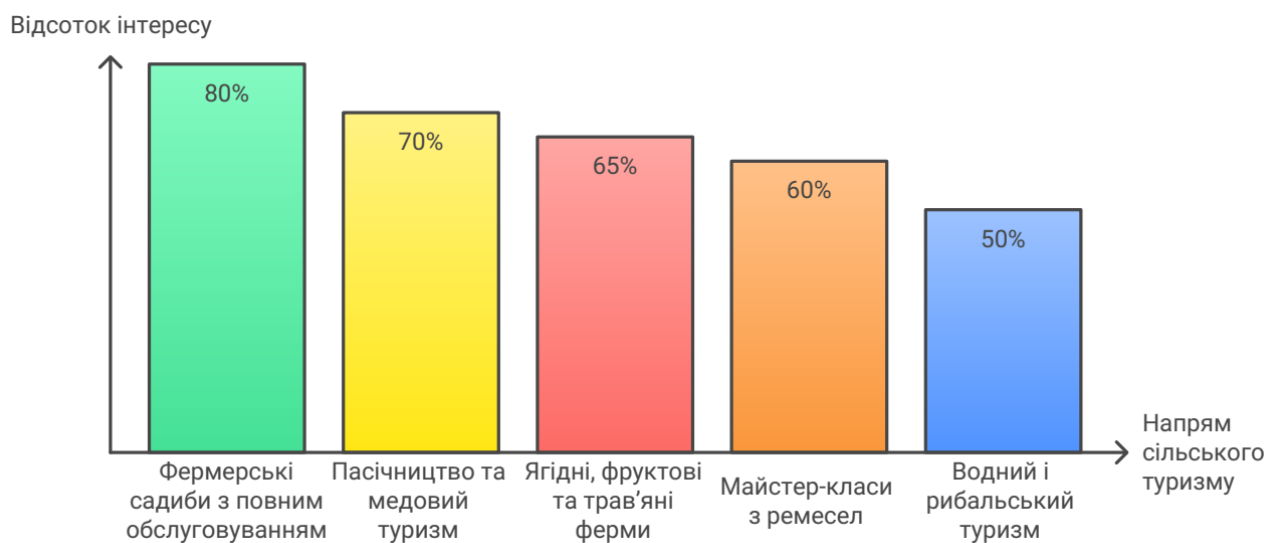

Рис. 2.5. Перспективні агротуристичні продукти Харківської області

Найбільш затребуваним форматом виявилися фермерські садиби з повним обслуговуванням, які обрали 80 % респондентів. Популярність цього продукту пояснюється його універсальністю: він поєднує проживання у комфортних умовах, домашнє харчування, приготоване з локальних продуктів, та можливість долучитися до фермерських робіт. Для Харківської області це особливо актуально, адже у багатьох громадах збереглися малі фермерські господарства, які мають достатню ресурсну базу для розвитку такого типу туризму. Крім того, подібні садиби є привабливими для сімейних груп, які шукають безпечний та змістовний відпочинок.

Одним із найсильніших напрямів виявився медовий туризм, який підтримали 70 % опитаних. Харківщина традиційно є регіоном із розвиненим бджільництвом, що створює унікальні можливості для дегустації меду, медових напоїв, ознайомлення з технологіями пасічництва, участі у медозборі. Формування такого туристичного продукту не потребує складних інвестицій і водночас дозволяє залучати гостей у міжсезоння. Високий інтерес виявлено й до ягідних, фруктових та трав'яних ферм, які обрали 65 % респондентів. Цей напрям має яскраво виражений гастрономічний та сезонний потенціал: туристи хочуть брати участь у зборі ягід, фруктів, лікарських рослин, готувати варення, соки, компоти, дізнаватися про технології переробки. З огляду на те, що північ і центр регіону мають сильні ягідницькі традиції, ці продукти можуть стати основою фермерських турів у червні-серпні.

Важливим для регіону є також розвиток ремісничих майстер-класів, що приваблюють 60 % опитаних. Гончарство, лозоплетіння, ткацтво, вишивка, різьбярство – традиційні для Слобожанщини ремесла, які можуть стати основою креативних турів і освітніх програм. Особливо цінним є те, що ремісничі локації можуть працювати цілорічно, забезпечуючи стабільну відвідуваність. Стабільно високий попит виявлено на водний і рибальський туризм, який цікавить понад 50 % анкетованих. Річкові системи Сіверського Донця, Осколу, Уд та Мжі створюють природні умови для катання човнами, каякінгу, риболовлі, спостереження за природою. У поєднанні з

екомаршрутами вздовж заплавних територій цей продукт може стати одним із ключових туристичних «якорів» регіону. Окремою групою перспективних напрямів виступають гастрономічні та етнографічні фестивалі: «Свято борщу», «Фестиваль хліба», медові ярмарки, ягідні та сироварні свята. Хоча їхній рівень поточного інтересу (45 %) дещо нижчий, вони є потужним подієвим магнітом, здатним формувати туристичні потоки та імідж регіону. Узагальнені результати подано у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Найперспективніші напрями агротуризму за рівнем попиту

Вид агротурпродукту	Рівень інтересу, %	Потенціал для Харківщини
Фермерські садиби (all inclusive)	80	Найвищий попит, універсальна та стабільна пропозиція
Пасічництво	70	Сильна локальна традиція, низькі витрати старту
Ягідні/трав'яні ферми	65	Потужний гастрономічний потенціал, сезонність
Ремісничі майстер-класи	60	Автентичність Слобожанщини, цілорічна доступність
Водний туризм	50	Річкові ландшафти – природна конкурентна перевага
Фестивалі	45	Формують імідж регіону, підвищують туристичну впізнаваність

Отже, перспективні напрями агротуризму свідчать про багатокомпонентний характер попиту, який поєднує гастрономічні враження, природну рекреацію, автентичні практики та подієві заходи. Проте важливо врахувати, що ставлення до цих продуктів може відрізнятися між жителями міст та мешканцями сільських громад, які мають різний рівень очікувань, ресурсів і можливостей.

З метою глибшого розуміння особливостей попиту та потенціалу розвитку агротуризму в Харківській області було здійснено порівняльний аналіз відповідей двох ключових груп респондентів - мешканців міст (Харків, Дніпро, Полтава, Київ) та жителів сільських громад регіону. Опитування показало, що інтерес до агротуризму є високим в обох групах, однак має різну

природу. Містяни здебільшого розглядають агротуризм як можливість відпочити, отримати нові враження, долучитися до традиційних активностей, тоді як місцеві мешканці бачать у ньому передусім економічний інструмент розвитку громади, шлях до створення нових робочих місць, утримання молоді та залучення внутрішніх інвестицій. Результати порівняння подано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Порівняння ключових мотивацій туристів та мешканців громад

Показник	Містяни	Місцеві мешканці	Інтерпретація
Інтерес до агротуризму	72 %	82 %	Місцеві активніше розглядають туризм як економічний ресурс
Готовність брати участь у майстер-класах	60 %	55 %	Містяни більше прагнуть нових практик і досвідів
Очікування комфорту	75 %	45 %	Різні стандарти проживання та побутових потреб
Готовність розвивати садиби	-	80 %	Висока мотивація, але потреба у фінансовій та освітній підтримці
Страх щодо безпеки	50 %	30 %	Містяни більш вразливі до ризиків, місцеві адаптовані до умов

Як свідчать результати аналізу, різниця між двома групами є суттєвою, і вона має прямі наслідки для розроблення стратегії розвитку агротуризму. Містяни висувають підвищені вимоги до якості сервісу, комфорту та безпеки, тоді як місцеві жителі, хоча й мають сильну мотивацію до розвитку туризму, часто відчують брак ресурсів – фінансових, інформаційних, освітніх. Це формує необхідність цільових програм підтримки для громади, а також адаптації туристичних продуктів під очікування міського споживача. Водночас важливо підкреслити, що обидві групи демонструють спільне розуміння: агротуризм може стати важливим фактором післявоєнного відновлення регіону, стимулюючи економічну діяльність та покращуючи соціальну згуртованість. Таким чином, результати порівняння підтверджують стратегічну важливість агротуристичних ініціатив для Харківської області та слугують підґрунтям для формування рекомендацій і проєктних рішень.

РОЗДІЛ 3

ПРОЄКТ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Концепція розвитку сільського зеленого туризму в Харківській області та стратегічні пріоритети

Сільський зелений туризм розглядається як один із ключових напрямів післявоєнного відновлення Харківської області, адже поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти регіонального розвитку. Воєнні події 2022–2024 рр. істотно трансформували демографічну структуру сільських територій, зменшили економічну активність та спричинили значні руйнування транспортної, соціальної й туристичної інфраструктури. Частина громад зазнала окупації або активних бойових дій, інші – тривалих обстрілів, що позначилося на мобільності населення, роботі підприємств і загальному рівні безпеки. Попри це, агротуризм має потенціал стати швидким, доступним і рентабельним механізмом економічного відновлення та соціальної стабілізації, оскільки спирається на локальні ресурси та здатність громад до самоорганізації.

Сутність концепції розвитку сільського зеленого туризму полягає у формуванні інтегрованої регіональної екосистеми, яка об'єднає природний та культурний потенціал, фермерські господарства, гастрономічні традиції, творчу індустрію, освітні ініціативи та сучасні сервіси [45]. Така модель дозволить перетворити агротуризм на реальний інструмент зайнятості населення, стимулювання коопераційних форм господарювання, розвитку малих сімейних бізнесів, збільшення доходів громад та збереження локальної спадщини.

Візія передбачає створення на Харківщині конкурентоспроможного, безпечного та екологічно орієнтованого агротуристичного простору, здатного забезпечити сталий соціально-економічний розвиток після завершення бойових дій. Регіон має стати сучасним центром агротуризму Слобожанщини, який

пропонує унікальне поєднання природних ландшафтів, традиційної культури, фермерських практик, гастрономії та комфортних умов для різних типів відвідувачів: сімейних туристів, молоді, освітніх груп, аматорів активного відпочинку, поціновувачів ремесел та гастротуристів.

Рис. 3.1. Стратегічні елементи концепції розвитку агротуризму Харківської області

Місія полягає у створенні сучасної, інноваційної та соціально орієнтованої мережі агросадиб та туристичних продуктів, що поєднуюватимуть автентичність Слобожанщини, високі стандарти сервісу й безпекові вимоги. Проєкт покликаний підтримувати місцевий малий бізнес, сприяти розвитку фермерських господарств, активізувати крафтове виробництво, зміцнювати соціальний капітал громад і формувати позитивний імідж регіону як території сталого розвитку та культурного відродження. Особлива увага зосереджується на можливості залучення до проєкту жінок, молоді, ветеранів, внутрішньо

переміщених осіб та осіб, які втратили роботу внаслідок війни – що посилює соціальну функцію агротуризму та сприяє інклюзивному розвитку. Розвиток агротуризму в області ґрунтується на низці системних принципів:

1. Сталий розвиток – дотримання екологічних норм, ощадне використання природних ресурсів, мінімізація негативного впливу на довкілля.
2. Безпека – розмінування, узгодження маршрутів із ДСНС та військовими адміністраціями, розробка безпечних локацій.
3. Автентичність – підтримка традиційної кухні, ремесел, культурних практик і локальної ідентичності Слобожанщини.
4. Економічність – стимулювання малого бізнесу, розвиток кооперації, формування ефективної моделі місцевих доходів.
5. Соціальна інклюзивність – рівний доступ до участі у проєкті всіх соціальних груп, зокрема ВПО та ветеранів.

У ході аналізу природно-географічного та соціально-економічного потенціалу визначено сім територій, які володіють найвищими можливостями для розвитку агротуризму: Зміївська, Чугуївська, Богодухівська, Краснокутська громади, Нововодолазька громада, Ізюмський та Вовчанський райони (після розмінування та відбудови). Саме на цих територіях поєднуються сприятливі природні умови, наявність фермерських господарств, культурних об'єктів і попит на локальні туристичні продукти. Коротка характеристика пріоритетних територій та їхніх ключових конкурентних переваг наведена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Пріоритетні території та їх агротуристичні переваги

Громада / район	Природно-рекреаційний потенціал	Культурно-господарський потенціал	Стратегічні переваги
Зміївська	Сіверський Донець, Гомільшанські ліси	Козацька спадщина, мед, сироварні	Висока доступність, комплексний ресурс
Чугуївська	Печенізьке водосховище	Гончарство, музеї, ягоди	Локація біля траси «Харків–Куп'янськ»
Богодухівська	Лісостеп, річкові долини	Фермерські продукти, молочні господарства	Стабільні громади, можливість швидкого запуску

Продовження табл. 3.1

Ізюмський район	Степ, крейдянні схили	Етнотрадиції, трави, соління	Потенціал фестивалів і маршрутів
Нововодолазька	Агроландшафти	Ягідництво, теплогосподарства	Потенціал гастротурів
Краснокутська	Ліси, дендропарк, сади	Виноробство, садівництво	Подієвий туризм і екотури
Вовчанський	Річка Оскіл	Traditions & honey	Перспективний після відновлення

Визначено систему взаємопов'язаних стратегічних цілей, що формують основу майбутньої регіональної політики у сфері агротуризму: підвищення рівня зайнятості та підтримка сімейних форм господарювання; розвиток фермерства, крафтових виробництв і локальної гастрономії; збереження культурної спадщини та ремесел; розвиток безпечних і доступних маршрутів; підвищення інвестиційної привабливості та формування позитивного іміджу регіону; ефективна комунікація та маркетинг територій. Узагальнення стратегічних орієнтирів подано в табл. 3.2, яка систематизує ключові напрями розвитку агротуризму та їх очікувані ефекти для регіону.

Таблиця 3.2

Стратегічні цілі розвитку агротуризму в Харківській області

Стратегічний напрям	Суть цілі	Очікуваний ефект
Економічна стабілізація	Підтримка фермерів, розвиток додаткових доходів	Зростання місцевих бюджетів, зайнятість
Відновлення громад	Формування нових робочих місць	Зменшення відтоку населення
Брендинг регіону	Створення впізнаваного агротуристичного образу	Залучення туристів та інвесторів
Культурна ідентичність	Відродження ремесел і традицій	Посилення локальної ідентичності
Соціальна згуртованість	Залучення мешканців до туристичних проєктів	Розвиток спільнот, взаємодія
Сталий розвиток	Екологічні стандарти	Збереження ресурсів і ландшафтів

Для забезпечення ефективної реалізації концепції розвитку сільського

зеленого туризму в Харківській області пропонується впровадження багаторівневої системи управління, яка об'єднає ключові інституції, громади та учасників туристичного ринку в єдину координовану структуру. Центральним елементом такої системи має стати Регіональний координаційний центр агротуризму, що функціонуватиме за участю обласної військової адміністрації, профільних департаментів, наукових установ та представників місцевих громад. Його завданням буде стратегічне планування, координація ініціатив, залучення інвестицій, моніторинг якості послуг і формування регіонального бренду.

На місцевому рівні функцію організації туристичної діяльності виконуватимуть локальні офіси агротуризму, створені у пріоритетних громадах. Вони відповідатимуть за розвиток маршрутів, взаємодію з фермерськими господарствами, підтримку власників агросадиб, просування локальних подій і консультування туристів. Важливою складовою системи стане партнерська мережа фермерів та агросадиб, яка забезпечить сталість пропозиції туристичних продуктів, сприятиме кооперації між виробниками, розширенню ринку збуту та формуванню крафтових і гастрономічних кластерів.

Підсиленням кадрового потенціалу виступатимуть освітньо-тренінгові центри, покликані здійснювати підготовку та підвищення кваліфікації власників садиб, менеджерів, гідів, а також молоді, яка прагне долучитися до туристичного бізнесу. На завершальному етапі вся система доповнюватиметься сучасною платформою електронного бронювання та промоції агротуризму області, що забезпечуватиме прозорий доступ до інформації, онлайн-сервіси для туристів, можливості маркетингу для місцевих виробників і створення єдиного цифрового простору для взаємодії між усіма учасниками ринку. Така цілісна модель управління дозволить підвищити ефективність розвитку агротуризму, забезпечити єдність підходів і створити в області конкурентоспроможний туристичний продукт.

3.2. Розробка агротуристичного продукту та інфраструктурної моделі (маршрути, локації, послуги)

Розвиток агротуристичного продукту в Харківській області потребує комплексного підходу, який поєднує природні ресурси, культурну спадщину, фермерські господарства, гастрономію, освітні активності та сучасну інфраструктуру. У післявоєнних умовах саме кластерна модель дозволяє забезпечити ефективну координацію громад, спеціалізацію територій, формування унікальних туристичних пропозицій і рівномірний розподіл навантаження на інфраструктуру. Такий підхід відповідає міжнародним практикам організації сільського туризму та сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону. Проект пропонує створення чотирьох основних типів кластерів, які охоплюють різні види туристичної активності та базуються на ресурсах конкретних громад. Кластеризація дозволяє об'єднати туристичні локації, фермерські господарства, культурні осередки та освітні ініціативи у логічно взаємопов'язані маршрути.

Таблиця 3.3

Основні кластери агротуристичного продукту Харківщини

Кластер	Зміст туристичного продукту	Основні локації / громади	Переваги для туристів
Етнографічний	Ремесла, майстер-класи, етноподії, музеї	Зміївська, Чугуївська, Краснокутська	Автентичність, культурний досвід
Гастрономічний	Сироварні, пасіки, ягідники, ферми	Богодухівська, Нововодолазька	Дегустації, крафтові продукти
Еко-ландшафтний	Піші та веломаршрути, річкові подорожі	Зміївська, Ізюмський район	Природа, активний відпочинок
Фермерський («День на фермі»)	Догляд за тваринами, сезонні роботи, майстер-класи	Усі пріоритетні громади	Освіта, взаємодія з господарством

Структура агротуристичного продукту включає різні типи пропозицій, орієнтованих на сімейних туристів, молодь, освітні групи, ВПО та відвідувачів із інших регіонів України. Акцент робиться на поєднанні рекреації, пізнання, активного відпочинку та гастрономічного досвіду. До основних складових продукту належать: етнографічні програми (майстер-класи, фольклорні вечори, ремесла); гастрономічні тури (дегустація меду, сирів, соків, домашніх страв); екопросвітні маршрути (ботанічні стежки, птахоспостереження); агроосвітні практики («день на фермі», догляд за тваринами, сезонні роботи); водно-рекреаційні активності (човни, риболовля, SUP-тури); подієвий туризм (свята врожаю, фестивалі ремесел, гастрономічні ярмарки).

Таблиця 3.4

Композиційна структура агротуристичного продукту

Компонент	Зміст	Цільова аудиторія	Приклад громад
Етноактивності	Гончарство, вишивка, ткацтво, фольклор	Освітні групи, сім'ї	Зміїв, Чугуїв
Гастротуризм	Пасіки, сироварні, ягідники	Сімейні туристи, молодь	Богодухів, Нововодолазька
Екотуризм	Піші маршрути, птахоспостереження	Молодь, активні туристи	Ізюмський район
Фермерський відпочинок	«День на фермі», догляд за тваринами	Діти, сім'ї, міські жителі	Всі громади
Водний туризм	Човни, риболовля	Любителі природи	Зміїв, Вовчанськ

Ефективний розвиток агротуризму можливий лише за умов створення сучасної, безпечної та доступної інфраструктури. Першочерговим завданням є відновлення пошкоджених транспортних коридорів, розмінування потенційних туристичних локацій, а також облаштування мінімальної туристичної інфраструктури – санітарних зон, навігаційних елементів, веломаршрутів, оглядових майданчиків, місць для кемпінгу. Важливо інтегрувати цифрові технології – веб-портал агротуризму, онлайн-карти, QR-коди біля об'єктів та

систему електронного бронювання садиб.

У кожній громаді пропонується формування локальних осередків інфраструктури: інформаційних пунктів, місць старту маршрутів, зон відпочинку біля водойм, дегустаційних майданчиків і точок продажу крафтової продукції. Агротуристичні садиби мають відповідати базовому стандарту: облаштовані кімнати, доступ до санвузла, опалення, інтернет, можливість харчування з локальних продуктів. Інфраструктура також включає створення «м'яких» сервісів – гідів, інструкторів на маршрутах, аніматорів, майстрів-ремісників.

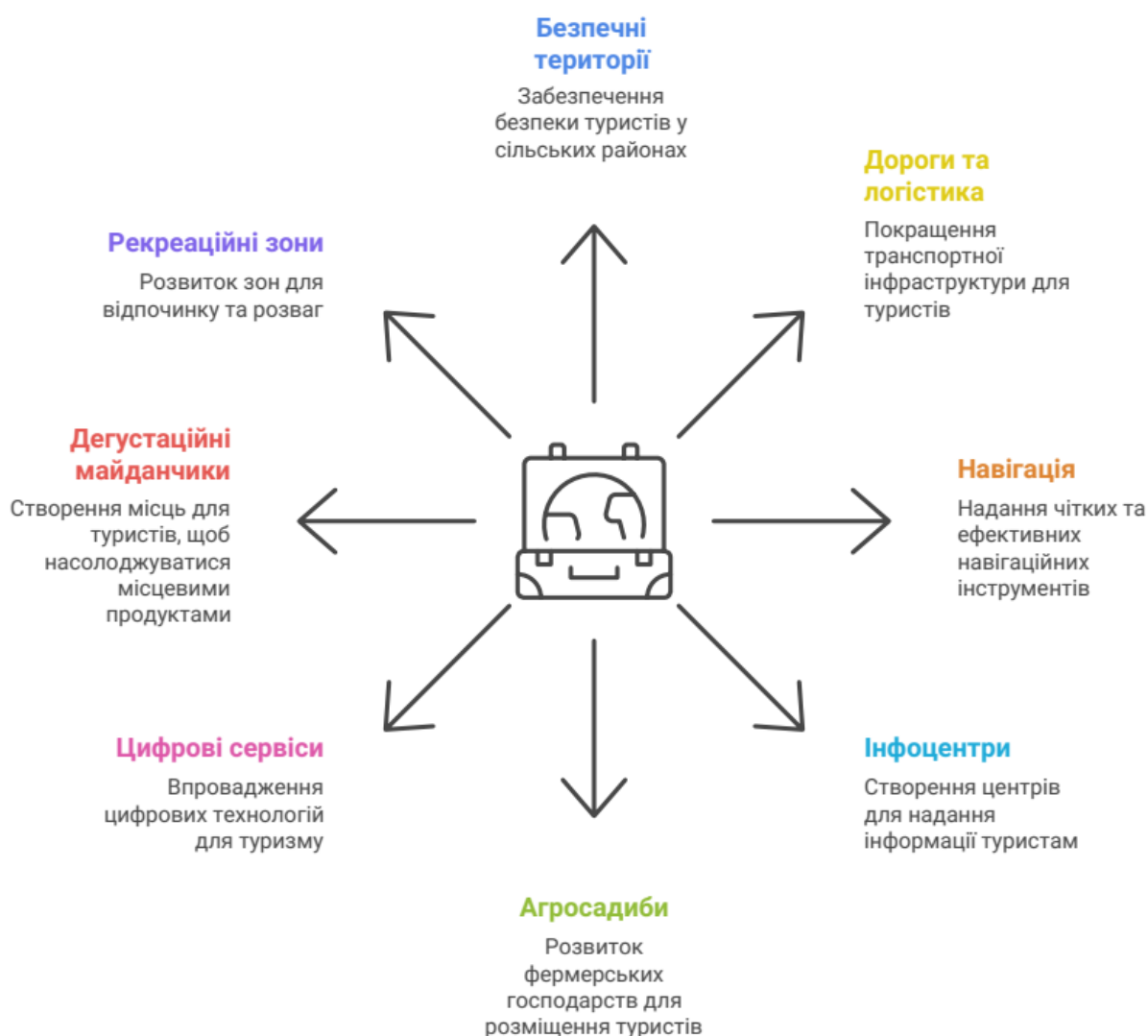

Рис. 3.2. Інфраструктурні компоненти агротуризму

Успішний розвиток агротуризму в області можливий лише за умов партнерства місцевої влади, фермерів, жителів та організацій громадянського

суспільства. Взаємодія між ними має будуватися на принципах кооперації, розподілу відповідальності та відкритості.

Рис. 3.3. Модель взаємодії учасників агротуризму

Громади відіграватимуть ключову роль у сертифікації агросадиб, створенні туристичних офісів, інформуванні про маршрути, проведенні локальних заходів та координації з обласними структурами. Селяни та фермери мають можливість ставати гідями, господарями садиб, ремісниками, викладачами майстер-класів, що створює нові можливості зайнятості. Залучення грантових програм (USAID, U-LEAD, ЄС, ПРООН) сприятиме розвитку малого бізнесу, модернізації садиб, встановленню сонячних панелей, закупівлі обладнання та створенню кластерів крафтової продукції.

3.3. Економічне обґрунтування, маркетингова стратегія та прогноз соціально-економічних ефектів проєкту

Розвиток сільського зеленого туризму на Харківщині має потенціал стати одним із найефективніших механізмів післявоєнного відновлення регіону. На відміну від капіталомістких секторів економіки, агротуризм базується на використанні існуючих ресурсів – агросадиб, фермерських господарств, гастрономічних традицій, природного та культурного потенціалу – тому потребує відносно невеликих інвестицій, але створює суттєвий економічний та соціальний ефект. Крім того, агротуризм здатен швидко запускатися та масштабуватися, підтримуючи місцеві громади у період відбудови.

Економічна модель проєкту орієнтована на типову сільську громаду Харківської області, у якій планується функціонування 5-7 агросадиб, 2-3 тематичних туристичних маршрутів та однієї гастрономічної локації – сироварні, пасіки або дегустаційного майданчика. Початкові інвестиції включають ремонт садиб, придбання базового обладнання, встановлення туристичної навігації, навчання персоналу та запуск рекламних кампаній. На основі аналітичних розрахунків визначено, що обсяг стартових вкладень становить від 2,5 до 3,7 млн грн, залежно від стану інфраструктури громади.

Таблиця 3.5

Економічна модель запуску агротуристичного кластера у громаді

Елемент витрат / доходів	Орієнтовне значення	Коментар
Початкові інвестиції	2,5-3,7 млн грн	Ремонт садиб, маркетинг, навчання
Річний дохід 7 садиб	5,2-6,0 млн грн	Проживання, харчування, активності
Окупність проєкту	18–24 міс.	Залежить від сезонності
Економічний мультиплікатор	1 → 2,2 грн	Додатковий ефект для фермерів, торгівлі, транспорту

Ефективний маркетинг є ключовим чинником успішного функціонування агротуристичних кластерів. У воєнний та післявоєнний період особливу увагу

слід приділяти формуванню довіри, безпековій комунікації та створенню позитивного іміджу регіону. Бренд агротуризму має акцентувати на природності, автентичності, гастрономічній багатогранності та стійкості громад. Запропонований брендовий слоган: «Харківщина – територія сили, природи й автентики», який поєднує емоційність і регіональну ідентичність. Просування має здійснюватися комплексно, із залученням цифрових платформ, партнерств, соціальних мереж, туристичних сайтів і професійних спільнот.

Таблиця 3.6

Основні канали маркетингової стратегії агротуризму

Канал	Зміст діяльності	Очікуваний ефект
Соцмережі (Facebook, Instagram, TikTok)	Контент, сторітелінг, відео	Широке охоплення молоді та сімей
Google Maps, SEO	Опис садиб, фото, маршрути	Легкий пошук інформації
Партнерські сайти	Visit Ukraine, discover.ua	Зростання впізнаваності
Блогери та тревел-фотографи	Співпраці, огляди	Підвищення довіри
Ярмарки та фестивалі	Презентації локальних продуктів	Залучення туристів офлайн
Кампанії «Безпечно на Харківщині»	Пояснення маршрутів, карти ризиків	Зміцнення довіри до регіону

Агротуризм має значний мультиплікативний вплив на громади, оскільки стимулює розвиток суміжних сфер: фермерства, торгівлі, транспорту, харчових виробництв, сервісів, логістики. Впровадження проєкту дає змогу створити нові робочі місця, зменшити відтік населення, сприяти соціальній стабілізації й формувати привабливий імідж регіону в умовах післявоєнної відбудови.

Очікувано, протягом перших двох років реалізації проєкту в одній громаді створюється 15-25 нових робочих місць, а обсяги збуту локальних фермерських продуктів зростають на 20-30 %. Окремим результатом є підвищення якості інфраструктури та повернення частини населення, що евакуювалося. Агротуризм формує позитивний образ відновленої, безпечної та гостинної Харківщини.

Таблиця 3.7

Прогноз ключових соціально-економічних ефектів проєкту

Показник	Очікуваний результат	Значення для громади
Зайнятість	15–25 робочих місць	Збільшення доходів населення
Збут фермерської продукції	+20-30 %	Розвиток малого бізнесу
Розвиток інфраструктури	Дороги, сервісні зони	Підвищення доступності
Повернення населення	Часткове відновлення демографії	Соціальна стабілізація
Імідж регіону	Підвищення привабливості	Залучення туристів і донорів

Таким чином, агротуризм є економічно доцільним, швидко окупним та соціально важливим напрямом розвитку Харківської області в умовах післявоєнного відновлення. Запровадження комплексної інфраструктурної моделі, ефективної маркетингової стратегії та кластерного управління дозволить значно посилити місцеву економіку, активізувати громади та забезпечити сталий розвиток територій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно розкрити особливості розвитку сільського зеленого туризму Харківської області в умовах післявоєнної трансформації, обґрунтувати його роль як інструменту соціально-економічного зростання та сформувати практичний проєкт розвитку агротуристичної екосистеми регіону. У результаті виконання поставлених завдань було досягнуто мети роботи та здобуто низку важливих наукових і практичних результатів.

1. У ході аналізу природного, культурного та агропромислового потенціалу Харківської області доведено, що регіон володіє значними передумовами для розвитку агротуризму: різноманітними ландшафтами, багатою етнокультурною спадщиною, розвиненим фермерським сектором і традиціями гастрономічних ремесел. Встановлено, що попри воєнні руйнування, частина сільських громад зберегла ресурсну основу для запуску агротуристичних продуктів.

2. Оцінка соціально-економічного стану територій засвідчила, що воєнні події 2022-2024 рр. спричинили руйнування інфраструктури, падіння зайнятості, демографічні втрати та зниження інвестиційної активності. Проте саме агротуризм може стати одним із найшвидших механізмів відновлення, адже ґрунтується на локальних ресурсах, сімейних формах зайнятості та кооперативних моделях господарювання.

3. Результати анкетного опитування виявили зростання інтересу населення до локальних мандрівок, екологічного відпочинку, гастрономічних турів, знайомства з фермерськими господарствами та участі у подієвих заходах. Встановлено, що ключовими мотиваціями потенційних туристів є пошук безпечних напрямів, доступність вартості, інтерес до автентики та бажання підтримати місцеві громади.

4. На основі проведених досліджень сформовано концепцію розвитку

сільського зеленого туризму Харківської області, яка включає стратегічну візію, місію, систему принципів сталості, визначення цільових аудиторій та пріоритетних територій. Обґрунтовано, що розвиток агротуристичних кластерів має спиратися на безпеку, автентичність, екологічність, соціальну інклюзивність та підтримку малого бізнесу.

5. Розроблено модель агротуристичного продукту, що включає тематичні маршрути, гастрономічні та етнографічні кластери, взаємодію з фермерами, крафтовими виробниками та громадами. Запропоновано інфраструктурну модель, яка охоплює агросадиби, ферми, дегустаційні локації, туристично-інформаційні центри та цифрові сервіси.

6. У роботі створено багаторівневу систему управління агротуристичним розвитком, що передбачає функціонування Регіонального координаційного центру агротуризму, локальних офісів у громадах, партнерських мереж фермерів і агросадиб, освітньо-тренінгових центрів та цифрової платформи бронювання й промоції.

7. Проведено економічне обґрунтування проєкту, визначено інвестиційні потреби, потенційні джерела фінансування, прогнозовані доходи та ефекти від запровадження агротуризму. Доведено, що реалізація запропонованої стратегії може забезпечити: зростання зайнятості у сільських громадах; розвиток фермерських і крафтових виробництв; збільшення надходжень до місцевих бюджетів; покращення добробуту мешканців; зміцнення соціальної згуртованості та культурної ідентичності; формування позитивного іміджу Харківщини.

8. Розроблена маркетингова стратегія передбачає формування бренду агротуризму Харківської області, використання інструментів digital-маркетингу, створення відео- та фотоайдентики, просування через соціальні мережі, співпрацю з медіа, інфлюенсерами та культурними інституціями.

Отже, результати дослідження підтверджують, що сільський зелений туризм є перспективним напрямом післявоєнного відновлення Харківської області та може стати каталізатором економічного зростання, активізації

громад, збереження культурної спадщини й підвищення якості життя населення. Запропонований проєкт має високу практичну значущість та може бути використаний органами влади, громадами, туристичними підприємствами та фермерами для формування регіональної стратегії агротуристичного розвитку.

Перспективами подальших досліджень є: удосконалення моделей оцінювання соціально-економічних ефектів агротуризму, аналіз післявоєнних трансформацій громад, порівняння кластерних моделей різних регіонів, інтеграція цифрових технологій (GIS-моделювання, онлайн-платформи, AR/VR-тури) у розвиток агротуристичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В.О. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Агросвіт*. 2020. № 22. С. 58-65.
2. Бойко В.О. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. *Агросвіт*. 2020. № 22. С. 58-65.
3. Борисова О. В. Спеціалізований туризм: навч. посібн. Київ : Кондор, 2020. 360 с.
4. Бошота Н.В., Папп В.В. Вплив туристичної інфраструктури на розвиток регіонального туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2017. Випуск 2 (50). С. 117-122.
5. Бугіль С., Ступень Р. Роль та пріоритети сільського зеленого туризму в соціально-економічному розвитку сільських територій. *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15, № 1-2. С. 70-82.
6. Булавинець В.М., Заклекта О.І. Роль зеленого туризму в розвитку сільських територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2715>.
7. Булах Т. М. Сільський туризм як перспективний напрям для соціально-економічного розвитку села. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 11. С. 143-147.
8. Виноградова, О. В. Культурна спадщина як ресурс брендингу регіону в умовах цифровізації. *Культура України*. 2021. № 73. С. 118–124.
9. Гаврилюк, В.В. Моделі фінансування інноваційних проєктів у сучасному бізнес-середовищі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №12. С. 66-71. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.12.66>.
10. Гапоненко Г. І., Парфіненко А. Ю., Шамара І. М. Сільський зелений туризм: навчальний посібник. Суми : ПФ «Видавництво Університетська книга», 2021. 178 с.
11. Головня О. М. Забезпечення розвитку сталого туризму в умовах глобальних екологічних викликів. *Бізнес Інформ*. 2023. № 9. С. 152–161.

12. Головня О.М., Потапов В.П. Інтеграційні процеси у сфері сільського зеленого туризму як фактор активізації розвитку сільських територій. *Проблеми економіки*. 2023. № 2. С. 31-40.

13. Графська О.І., Підвальна О.Г., Боднарчук Х.П. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток внутрішнього туризму: перспективи. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 25. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/index>.

14. Гуменюк О. С. Соціальні медіа як чинник формування туристичної привабливості регіону. *Ефективна економіка*, 2023, № 6. URL: <https://www.nayka.com.ua>

15. Гурська І.С., Герасимів З.М. Ринкові фактори розвитку туристичного бізнесу. *Агросвіт*. 2019. № 20. С. 88-92.

16. Давиденко І. М. Регіональний брендинг та маркетинг дестинацій: інструменти цифрової комунікації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2022. № 1. С. 203–212.

17. Демко В.С. Глобальні, національні та регіональні передумови розвитку зеленого туризму. *Регіональна економіка*. 2019. № 2. С. 90-97.

18. Демко В.С. Місце зеленого туризму в економічному розвитку сільських територій. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. Том 17. № 4. С. 7-11.

19. Дзюрах Ю.М., Кулиняк І.Я. Роль інвестування у забезпеченні розвитку сільських територій України як туристичних дестинацій. *Проблеми економіки*. 2022. № 1. С. 26-32.

20. Долинська О.О., Гуцал Л.А, Гільберг Т.Г. Сільський туризм в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-24>

21. Дуга В. О. Історія зародження та розвитку сільського туризму. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 64-69.

22. Дудзяк О. А., Славіна Н. А., Гуменюк І. І. Вплив польського досвіду на розвиток сільського туризму в українському селі. *Агросвіт*. 2018. № 24. С.

10-13.

23. Ємельянова, Л. В. Соціальні мережі як інструмент розвитку внутрішнього туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2021. № 3. С. 112–119.

24. Єрко І.В. Сталий та безпечний розвиток туризму як один з критеріїв трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії. *Підприємництво та інновації*. 2023. Вип. 29. С. 7-13.

25. Жукова М. А. Роль UGC у підвищенні туристичної довіри до територій. *Маркетинг і цифрові технології*. 2022. № 4. С. 34–40.

26. Зарубіна А. Розвиток внутрішнього туризму в контексті нової реальності. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. (2). С. 87–95.

27. Зінчук Т. О., Усюк Т. В. Зелений туризм в умовах сталого розвитку та викликів світової економічної кризи. *Проблеми економіки*. 2020. № 3. С. 11– 17.

28. Зінчук Т., Ковальчук О., Усюк Т. Модернізаційна парадигма європейської політики сільського розвитку: інституційний підхід, виклики, перспективи. *Економіка України*. 2024. № 67. С. 51-76.

29. Зінько І. С. Нові підходи до просування туристичних дестинацій в умовах цифрової трансформації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022, № 3(151). С. 56–63.

30. Калачевська Л. І. Зелений туризм як напрям інноваційного розвитку сільських територій. *Держава та регіони*. 2018. № 6 (105). С. 25-31. (Серія : Економіка та підприємництво).

31. Калина Т.Є., Арзуманян Т.Ю., Устік Т.В. Конкурентоспроможність туристичних дестинацій в умовах сучасних викликів. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. Випуск № 4. С. 90-94.

32. Касій Л. М. Формування організаційно-економічного механізму управління розвитком сільського (зеленого) туризму Львівщини. *Молодий вчений*. 2020. № 3(79). С. 23-28.

33. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Алещенко Л. О. Формування

конкурентних переваг суб'єктів туристичної галузі. Економіка АПК. 2020. № 5. С. 45-55.

34. Коваленко Л. О. Туристичний потенціал Харківщини в умовах воєнних викликів: оцінка та перспективи. *Український географічний журнал*. 2023. № 2. С. 42–50.

35. Кожухівська Р.Б., Саковська О.М. Інноваційні форми рекреаційної діяльності в сільському (зеленому) туризмі. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2023. № 8. С. 225-230.

36. Корж Н. В., Онищук Н. В. Розвиток сільського зеленого туризму у Вінницькій області. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 45. С. 193-197.

37. Корінець Р. Сільський розвиток : посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ : Лопатіна О. О., 2023. 158 с.

38. Крюкова І. О. Стратегічні імперативи розвитку зеленого туризму у Південному регіоні України. Економічний форум. 2015. № 1. С. 69-74.

39. Кудлаєнко Н. І. Туристична привабливість регіону у соцмережах: контент-аналіз і рекомендації. *Туризм і регіональний розвиток*. 2023. № 4. С. 90–98.

40. Кудря С. О. Туризм у регіонах, постраждалих від війни: соціально-економічні аспекти відновлення. *Економічний часопис*. 2023. № 5. С. 77–85.

41. Кулиняк І.Я., Іваницький Н.Б. Тенденції розвитку маркетингових комунікацій туристичних підприємств в умовах цифровізації. Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки». 2023. Вип. 4(102). С. 29-34.

42. Литвин І. М. Таргетована реклама як інструмент просування туристичних продуктів. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. № 1. С. 89–94.

43. Лищенко М.О., Макаренко Н.О., Макарова В.В., Муштай В.А. Маркетингове дослідження ринку туристичних послуг. Суми: Університетська книга, 2023, 124 с.

44. Любіцева О. О. Туризм у цифровій економіці: теорія, тенденції,

трансформації. *Географія та туризм*. 2020, № 49. С. 5–12.

45. Мандич О.В. Удосконалення рекламних та маркетингових продуктів для розвитку підприємств сільського зеленого туризму. Боголібські читання: матер. І Всеукр. конф., 18 вересня 2020 р., Переяслав : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2020. С. 200-201.

46. Марченко О.А., Постол А.А. Формування готельно-ресторанних послуг підприємств сільського зеленого туризму. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 55. С. 59-64.

47. Матвійчук Л. Ю., Васильченко А. О., Дашук Ю. Є. Функціонування кластерів сільського туризму як інструмент розвитку регіонів України. *Економічний форум: науковий журнал*. 2022. № 1(1). С. 3-10.

48. Михайленко О. О. Цифрова трансформація регіонального брендингу в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2024. № 2. С. 52–58.

49. Муштай В.А., Макаренко Н.О., Макарова В.В. Маркетинг відносин у контексті сталого розвитку та діджиталізації туризму. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 99-105.

50. Нездоймінов С. Г. Маркетинг територій в умовах кризи: інструменти відновлення туристичної активності. *Причорноморські економічні студії*. 2021. № 63. С. 123–127.

51. Ніколюк О.В., Хаустова В.Є., Петрів І.М. Державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 5. С. 119-127.

52. Околович І. Напрями забезпечення сталості сільського туризму в Україні. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. № 6(4), 01. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.04.01>.

53. Олійник В.Д, Данілова, О.М. Організація туризму: сільський зелений туризм світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-30>.

54. Онойко, Ю. Ю. Передумови, проблеми та перспективи розвитку сільського туризму на території Кіровоградської області. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2017. (7). С. 221–225.

55. Орел А.М. Зелений туризм в контексті сталого сільського розвитку. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3. № 4. С. 47-53.

56. Остапчук І.О., Образцова В.О. Стала регенерація затоплених кар'єрів як передумова створення туристично-рекреаційних комплексів (кейс Кривого Рогу). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Географічні науки. 2024. №21. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-21-6>

57. Пацюк В., Казаков В. Індустріальна спадщина як ресурс сталого розвитку індустріальних регіонів: кейс Криворіжжя. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. 2025. 1/2 (92/93) С. 22-28.

58. Пацюк В., Казаков В. Індустріальний туризм як ефективний напрям регенерації міст (аналіз досвіду Кривого Рогу). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Геологія. Географія. Екологія. 2023. Вип. 58. С. 188-201.

59. Петренко Ю. В. Соціальні мережі як інструмент комунікації туристичних дестинацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 9. С. 41–46.

60. Побігун О.В. Розвиток сільського зеленого туризму як стимул для сталого екологічного розвитку Івано-Франківської області. Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. 2017. № 2. С. 173-177.

61. Поліщук С. О. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Ефективна економіка. 2022. № 6. URL : <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/119>

62. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/742->

63. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України від 04.03.2021 № 5206. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI04552A>

64. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>

65. Регіони України у 2021 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2022. Ч. 1. 276 с.

66. Романюк І.А. Елементи й особливості маркетингових стратегій розвитку підприємств галузі туризму. Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 189-190.

67. Романюк І.А., Кучеренко С.Ю., Леваєва Л.Ю. Конкурентоспроможний розвиток підприємств сільського зеленого туризму з використанням технологій брендингу та ребрендингу продуктів і послуг. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 53. С. 82-88.

68. Саковська О. М. Роль сільського (зеленого) туризму у територіальному розвитку України. Інфраструктура ринку. 2023. № 71. С. 183-187.

69. Соловій І.П., Адамовський О.М., Бурда Ю.А. Сертифікація сталого туризму: переваги та недоліки. Економічний простір. 2023. № 185. С. 110-114.

70. Сторчай Н. М., Симоненко Л. І., Довженко В. А. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. Економіка та держава. 2020. № 2. С. 104–109.

71. Талавирия М., Косач І. Сучасні аспекти розвитку інфраструктури сільських територій. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2023. № 2 (30). С. 85–92.

72. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму в Україні: виклики та можливості у посткризовий період. *Вісник Київського національного*

університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. 2021, т. 4. № 1. С. 7–16.

73. Ткаченко Т. І. та ін. Аналітичний звіт з науково-дослідної роботи «Аналітичне дослідження втрат туристичної індустрії від війни в Україні». Київ, 2023. 35 с.

74. Траченко Л. В., Тимчук С. В., Нещадим Л. М. Соціальне значення зеленого туризму в контексті розвитку сільських територій України. Сучасні технології управління. 2015. № 1(49). С. 43-47.

75. Устік Т. Інноваційні засади брендингу туристичних дестинацій. Scientific journal. Development Service Industry Management. 2024. №2. С. 176-181.

76. Устік Т.В., Колодненко Н.В., Сороколіт О.. Стратегічний інструментарій розвитку зеленого туризму в агробізнесі. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024. Том 9. № 4. С. 125-133.

77. Федуняк І.О., Підлужна О.Б. Нормативно-правове забезпечення державної підтримки сталого розвитку сільських територій та туризму. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7318>.

78. Харківська ОВА. На Харківщині обговорили нові підходи щодо розвитку сільського зеленого туризму. Офіційний веб-сайт Харківської обласної військової адміністрації. 31.10.2023. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/123810>.

79. Черевко Г. В. Глобальні проблеми сільського розвитку: гендерний аспект. Житомирський національний агроекологічний університет. 2019. № 2 (75). С. 73-79.

80. Чорнобай Л. М., Мушеник І. М. Перспективи комплексного розвитку сільських територій. Modern Economics. 2022. № 36. С. 152-157.

81. Якименко-Терещенко Н.В., Чайка Т.Ю., Холодок В.Д. Оптимізація впливу регіональних структур управління на сталий розвиток індустрії туризму та гостинності: міжнародний досвід. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. 2023. Вип. 2. С. 66-72.

82. Chen J., Li X., Zhang W. How memorable rural tourism experiences influence green consumption: The role of connectedness to nature and environmental awareness. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2023. № 54. P. 166-177.

83. Gutkevych S., Haba M. Current trends and development prospects of rural green tourism. *Information & Media*. 2020. № 89. P. 116-133.

84. Haponenko H., Yevtushenko O., Shamara I., Vasylenko A. Creation of agro-tourism cluster as the basis of innovative renewal of Kharkiv oblast in the post-war period. *Journal of Economics and International Relations*. 2022. № 16. DOI: 10.26565/2310-9513-2022-16-06. (дата звернення: 06.10.2025).

85. Hjalager A.-M. Identifying innovation gaps in rural tourism: Scandinavian perspectives. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 2018. № 18(1). P. 1-17.

ДОДАТКИ

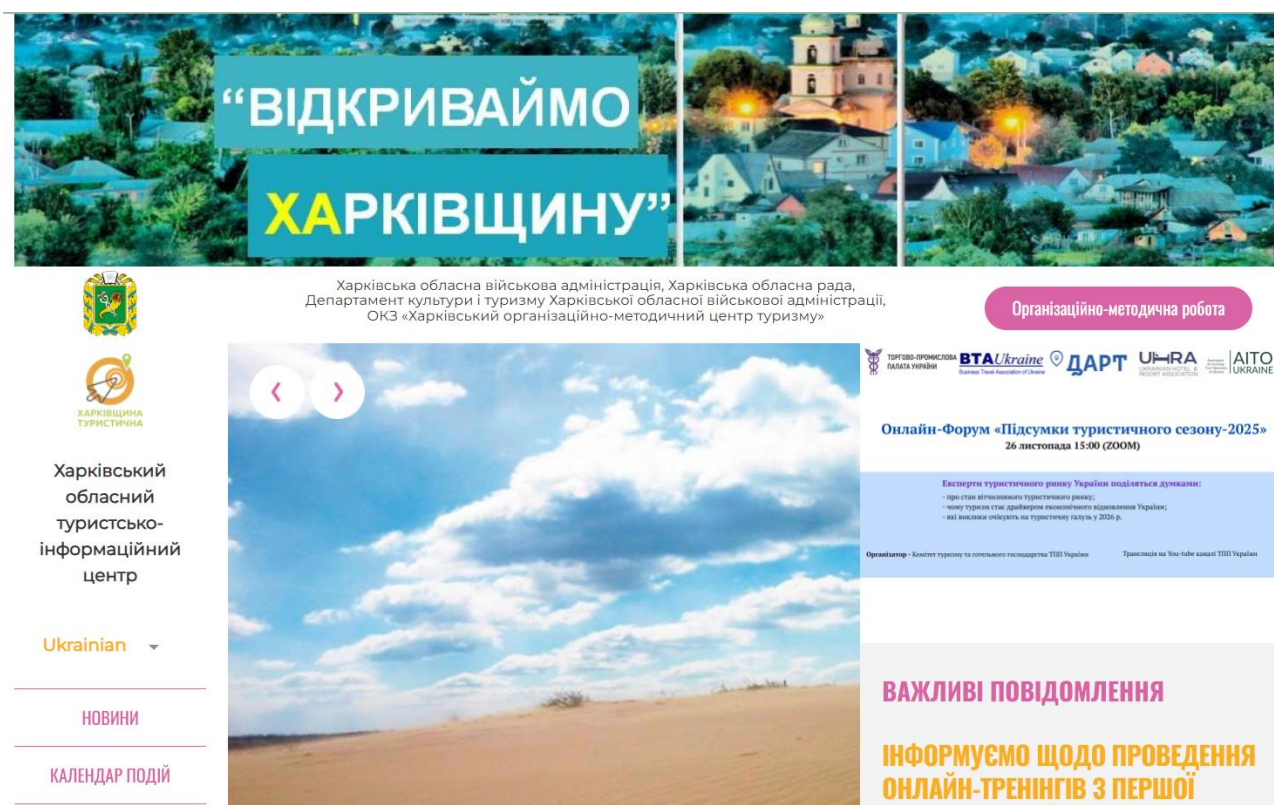

Рис. 1. Головна сторінка Харківського обласного туристично-інформаційного центру

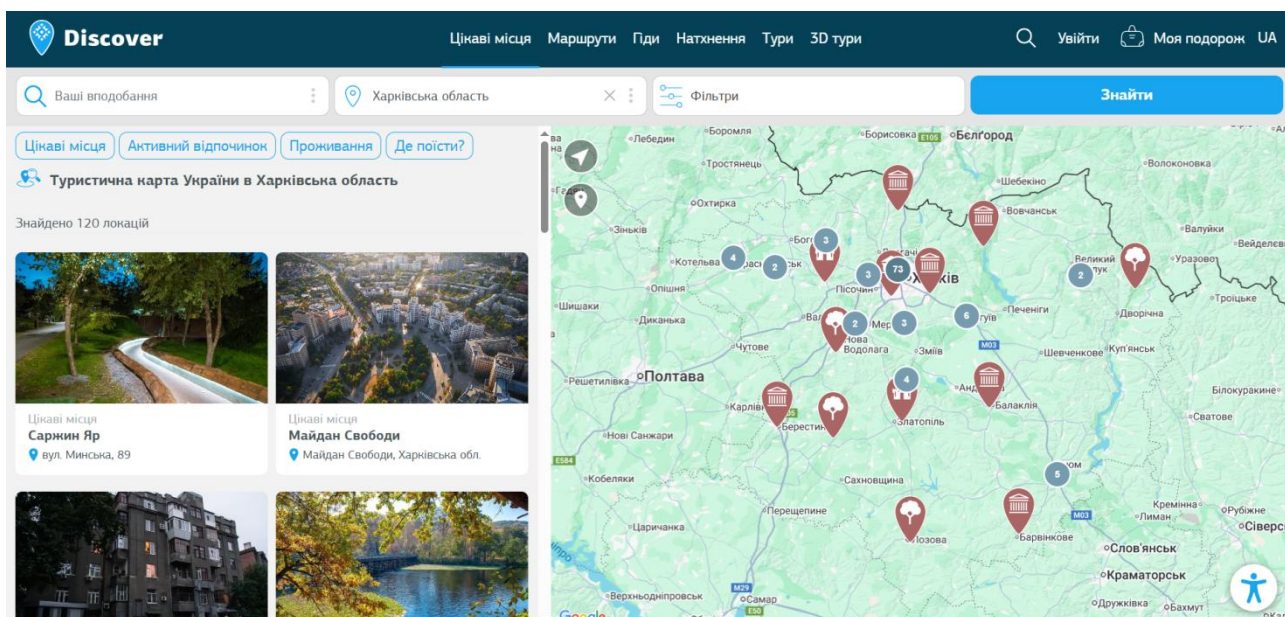

Рис. 2. Інтерактивна туристична карта Харківської області на платформі Discover Ukraine

Рис. Інтернет-платформа Спільки сільського зеленого туризму України та карта агротуристичних локацій країни

Рис. Цикл стратегічних пріоритетів розвитку сільського зеленого туризму

АНКЕТА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПИТУ НА АГРОТУРИСТИЧНІ ПРОДУКТИ ТА ТУРИСТИЧНІ УПОДОБАННЯ РЕСПОНДЕНТІВ

Шановні респонденти!

Метою опитування є вивчення інтересів, бар'єрів і очікувань щодо відвідування сільських територій Харківської області з туристичною метою. Опитування є анонімним і використовується виключно в наукових цілях.

Блок 1. Загальна інформація про респондента

1. Ваш вік:

- ☐ до 18 років
- ☐ 18–25
- ☐ 26–35
- ☐ 36–45
- ☐ 46–60
- ☐ понад 60

2. Стать:

- ☐ Жіноча
- ☐ Чоловіча
- ☐ Важко відповісти

3. Місце проживання:

- ☐ Харків
- ☐ Інше місто Харківської області
- ☐ Інша область України
- ☐ Сільська місцевість Харківської області
- ☐ Інше (вказати) _____

4. Чи маєте досвід подорожей до сільських територій з туристичною метою?

- ☐ Так, регулярно

- ☐ Іноді
 - ☐ Ще не мав(-ла), але планую
 - ☐ Не цікавить
-

Блок 2. Мотивації та інтереси

5. Що є основною мотивацією для подорожі до сільської місцевості? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Відпочинок на природі
- ☐ Тиша та спокій
- ☐ Гастрономічні враження (мед, сир, ягоди тощо)
- ☐ Участь у сільських активностях (збір ягід, догляд за тваринами)
- ☐ Культурно-історичні локації, фестивалі
- ☐ Сімейний відпочинок
- ☐ Екотуризм (спостереження за тваринами, піші маршрути)
- ☐ Інше (вказати) _____

6. Які формати агротуризму вам найбільше цікаві?

- ☐ Проживання у фермерській садибі
 - ☐ Екскурсії на ферми
 - ☐ Пасічніцькі тури та дегустації
 - ☐ Майстер-класи з ремесел
 - ☐ Ягідні та фруктові тури
 - ☐ Риболовля, водний відпочинок
 - ☐ Подієвий туризм (ярмарки, гастрофестивалі)
-

Блок 3. Бар'єри та обмеження

7. Що може завадити вам поїхати у сільську місцевість Харківщини? (можна обрати кілька варіантів)

- ☐ Погані дороги

- ☐ Брак інформації про садиби та маршрути
- ☐ Питання безпеки (обстріли, мінна небезпека)
- ☐ Низький рівень сервісу
- ☐ Висока вартість проживання
- ☐ Відсутність зручного транспорту
- ☐ Нецікавий контент про локації
- ☐ Інше _____

8. Наскільки для вас важливі питання безпеки під час подорожей?

- ☐ Дуже важливі
- ☐ Скоріше важливі
- ☐ Мають незначне значення
- ☐ Не впливають на вибір

Блок 4. Очікування від агротуристичних послуг

9. Які умови проживання є для вас обов'язковими?

- ☐ Чисті й комфортні кімнати
- ☐ Опалення / кондиціонер
- ☐ Wi-Fi та мобільний зв'язок
- ☐ Домашня кухня
- ☐ Дитяча зона або програми для дітей
- ☐ Можливість привезти домашніх тварин
- ☐ Інше _____

10. Які додаткові послуги вас цікавлять?

- ☐ Майстер-класи (гончарство, кулінарія)
- ☐ Організовані екскурсії
- ☐ Веломаршрути
- ☐ Риболовля

- ☐ Човни, SUP-борди
- ☐ Дегустації локальних продуктів
- ☐ Фотосесії / естетичні локації
- ☐ Інше _____

11. Яку тривалість агротуру ви вважаєте оптимальною?

- ☐ 1 день
- ☐ 2–3 дні
- ☐ 4–6 днів
- ☐ Більше 7 днів

Блок 5. Сезонність попиту

**12. У які пори року вам цікаво подорожувати у сільську місцевість?
(можна обрати кілька варіантів)**

- ☐ Весна
- ☐ Літо
- ☐ Осінь
- ☐ Зима

13. Які сезонні активності вас найбільше цікавлять?

- ☐ Збір ягід
- ☐ Медозбір
- ☐ Гастротури
- ☐ Екологічні стежки
- ☐ Зимові тури (лазні, майстер-класи)
- ☐ Інше _____

Блок 6. Потенціал розвитку агротуризму

14. Які агротуристичні продукти, на вашу думку, мають найбільший потенціал на Харківщині?

- ☐ Пасічні тури
- ☐ Ягідні ферми

- ☐ Фермерські садиби «все включено»
- ☐ Ремісничі майстерні
- ☐ Водний туризм
- ☐ Фестивалі та ярмарки
- ☐ Інше _____

15. Чи готові ви рекомендувати агротуристичні локації Харківщини іншим?

- ☐ Так
- ☐ Скоріше так
- ☐ Скоріше ні
- ☐ Ні

Блок 7. Для сільських жителів (додатково)

(Показується лише тим, хто обрав «сільська місцевість Харківщини»)

16. Чи бачите ви можливість розвитку агротуризму у своїй громаді?

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Поки що ні

17. Чи готові ви брати участь у туристичній діяльності (агросадиба, майстер-класи, екскурсії)?

- ☐ Так
- ☐ Можливо за умови підтримки
- ☐ Ні

18. Якої підтримки від держави/громади вам не вистачає?

- ☐ Фінансування або гранти
- ☐ Навчання та консультації
- ☐ Просування та реклама
- ☐ Інше _____

Дякуємо за участь у дослідженні!